

Arvid
Järnefelt

LALLI

W S O Y

LALLI

L A L L I

Kirjoittanut

Arvid Järnefelt

Porvoo * Helsinki

Werner Söderström Osakeyhtiö

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA
1933

ESIPUHE.

Niin puhtoinen, niin avokatseinen, joka liikkeessään niin tasaisen kiirehtimätön ja määrätietoinen — tämä voimakas Suomen nuorukainen oli menneiden vuosisatojen, muinaisten aikakausien jälkeen kuin niiden oma, elävään nykyisyyteen puhjennut kukoistus. Ihanteillaan, ponnistuksillaan ja taisteluillaan mitä lienevätkään nuo hämärään häipyneet aikakaudet tarkoittaneet, hänen ruumiillisessa puhtaudessaan ne tarkoitukset ainakin kukoistivat täyttyneinä.

Vai mistä olisi johtunut tuo hänen hillitön ruumiillisen tahrattomuuden kaipuunsa, ellei se olisi ollut ilmeinen tulos ja perimys kaukaisten esiäitien, muinaisten kasvattajien alituisista saunoituksista. Mistä hänen oma intohimonsa hieroa olemattomaksi pieninkin ryvettymä, joka oli hänen ihoonsa tai vaatteisiinsa tarttunut, muuttaa palttinainen paita kahdesti viikossa, aina puhtautta säteillä?

Kun tulin saunaan ja vielä siekailin riisuumispuuhissa, hän oli jo kyljellään lauteilla. Oli jo ensilöylyt ottanut ja odotteli minua toisiin. Ilkialastomana hän puhdistumisensa riemussa purki sydämensä kylläisyyttä laulunloilotukseen.

Ja alkoi saippuoida itseään uudemman kerran. Silloin ajattelin:

Mitähän noissakaan jäsenissä on enää pesemistä, sillä hänen notkean voimakas ruumiinsa nyt jo hohti punervan ihanaa valkeutta ja hänen ihonsa oli tahraton kuin pienoisen babyn, jota maailman hienoin englannitar, omin käsin kylvetettyään ja kuivatuksi saatuaan, arkailematta suutelee jokaiseen paikkaan, pulmusensa puhtauteen täysin luottaen.

Lauteilla laulavainen ei kuitenkaan ollut mikään Englannin hovipulmunen, vaan vartaloltaan kookkaanlainen, roteva Suomen työläinen. Vieläpä ensi näkemältä hänen eteenpäin ryöpyävät tummat tukansuortuvansa olisivat pian antaneet joillekin vaikutelman miehestä, joka oli hyvinkin ankara, kovakourainen, ehkäpä sisukas ja äyskiväkin.

Niin sille, joka ei olisi kohta huomannut katsohtaa syvemmälle hänen silmiinsä.

Niistä lähti sellainen lempeys, että kasvojen ankaruus kohta kirkastui ja tukan tuimuus muuttui kuin suojaavaksi rauhan räystääksi, jonka alta kotoinen turvantunne kutsui luokseen. Joka niihin silmiin oli kerran katsahnut ja niiltä jotakin kysynyt, hän vastauksen saatuaan ei miestä enää milloinkaan unohtanut. Niin kuin aarteen etsijä ei koskaan unohda sitä mäkeä, jonka povesta on kalleutensa löytänyt.

Niin kuin hän oli rakkautensa ruumiilliseen puhtauteen perinyt muinaisuudelta, niin hän oli varmasti muinaisuudelta saanut myöskin tuon silmänsä ihmeellisen lempeyden, joka läheisyyteen tulleita ihmisiä veti puoleensa kuin magneetti vetää ympärilleen rautahituset. Sillä hänen läheisyydessään tunsii ikuisuuskysymyksen värähtelyä, jota jokainen ihmissielu salassa intohimoisimmin ja kaihoisimmin kaipaa.

Ei niin, että muinaisuus olisi häntä opettanut antamaan kysyville valmiita vastauksia. Päinvastoin hän usein sanoi: minä en niistä haudantakaisista mitään tiedä. Ja paitsi tuota Manalaa, jonne Tuonelajoen ylitse mentiin, eihän muinaisuus itsekään mistään asiasta vähemmän tieninyt kuin ihmishengen kuolemattomuudesta.

Vaan niin kuin Lemminkäisen äiti Tuonelan

joesta haravoitsi sinne tuhoutuneen poikansa ruumiin osat ja mehiläisen taivaasta tuomien ihmeellisten simavoiteiden avulla, väsymättömin ponnistuksin sai vihdoin kaikki jäsenet paikoilleen sovitetuiksi, yhteen liitetyiksi, nähdäkseen armaan poikansa heräävän kuolemanunesta jälleen elämään, niin muinaisuuskaan, ei ainoastaan helline äiteineen, vaan rajuimpine tapparamiehineenkin, jotka ilokseen ja urheillakseen vihollisten pääkalloja halkoivat, ei mitään olisi enemmän halunnut kuin päinvastoin pitkitää omaistensa ja rakkaimpainsa elämää vielä kuolemankin tuolle puolen. Mutta ellei muinaisuudella ollutkaan sellaista tietäjää, joka olisi kuoleman voittanut ja muillekin osoittanut tietä ikuisuuteen, niin ei sen syvin ja salatuin intohimo sittenkään ollut muu kuin sellaisen suur-tietäjän synnyttäminen elävään nykyisyyteen.

Syntymättä oli jäänyt.

Ja vielä vuosituhansien jälkeen, vielä näinäkkin elävän nykyisyyden päivinä ihmiset vastaavat kysyjille: minä en niistä haudantakaisista mitään tiedä.

Hän, jonka kanssa olin nyt saunassa, oli aikoinaan ollut ylioppilas, vieläpä harjoittanut taideopintoja ulkomailla. Mutta myöhemmin

oli suuri valo auennut hänelle ja kaikki entinen muuttunut pimeydeksi. Opinnot hän oli jättänyt sikseen ja luopunut kaikista yksilöllisen tulevaisuuden haaveista. Nyt kelpasi hänelle vain koko ihmiskunnan yhteinen tulevaisuus, jonka rajoja ja määrää hän ei tosin voinut tajuta, ei käsittää, vaan joka kuitenkin tarkalleen ilmoitti hänelle, mitä hänen oli jokaisena hetkenä tehtävä tai tekemättä jätettävä.

Hän sanoi:

»Niin kuin muurahainen ei tiedä kekonsa kokoa, ei sen suhteita, ei määrää, ei liioin sitä suuruutta, johon se kerran on kohoava, ja kuitenkin vaistonsa avulla tietää joka hetki mitä on tehtävä, joten koko keko kihisee työtä ja tointa, niin ihmiseenkin on istutettu vaisto, rakkaus, joka hänelle jokaisena hänen hetkenään osoittaa, mitä hänen on tekeminen ihmiskunnalle, sillä se tehtävä ei ole koskaan mikään muu kuin millä hänen on palveltava sitä yksityistä, joka kunakin hetkenä sattuu olemaan häntä lähimpänä, olipa tämä ihminen omainen tai vieras, ystävä tai vihollinen.»

Ja niinpä hänen täydellinen oman itsensä unohtaminen ja vieraiden palveleminen kartutti päivä päivältä hänen luokseen pyrkivien, häntä

rakastavien ihmisten lukua, sillä kaikki tunsivat, että hänen luonansa oli syvä elämänlähde eli että hän oli kuoleman voittanut.

Mutta kun he häneltä kysyivät, mitä oli kuoleman jälkeen tuleva, ei hän sanonut siitä mitään tietävänsä. Ja useat kääntyivät alakuloisiksi. Ja sen nähtyään hän sanoi:

»Vain rakkaus elää ikuisesti.»

Mutta tämä vastaus ei heitä tyydyttänyt.

Minäkin joskus koettelin päästä tarkemmin selville siitä, mitä hän oikeastaan ajatteli ihmisyyksilön kuolemattomuudesta.

Hymähtäen hän katsahti minuun ja sanoi viivytellen:

»No, — niin kuin vanha, palokärkien ja toukain runtelema kelohonka vihdoon kaatuu, antaaakseen tilaa muille, niin kai ihminenkin lopulta lahoon ja muuttuu mullaksi.»

Minä huomautin, että kaikki uskonnot sentään lopultakin perustuvat kuolemattomuuden lupaukseen, joka näyttää olevan kaikille ajoille yhtä välttämätön yllyke hyvään elämään.

Hän oli toista mieltä.

Hän sanoi:

»Jos ihmisellä voisi olla vähintäkään varmuutta persoonallisesta elämästä kuoleman jäl-

keen, niin koko hänen asiansa menisi peräti pilalle, sillä hän pyrki hyvään vain joko tulevaisen rangaistuksen pelosta taikka sitten palkinnon toivosta, eikä hän enää tekisi sitä itsenäisen, järjellisen rakkauden vaikuttimesta eli omasta jumaluudesta.»

Tämän enempää en minä saanut hänestä irti.

Päinvastoin hän alkoi nyt itse puolestaan kysellä minulta. Ja oliko hänen aikomuksensa todella siten katkaista tähänastinen keskustelumme, siirtyäkseen keveämpiin aineisiin, vai ainaiseenko tapaansa hän vain jotenkin omilla kyselyillään tahtoi jatkaa vastauksen antamista samaan kysymykseen, en voi varmasti päättää.

Ikään kuin keventyen äskeisestä järjenponnistuksesta ja muka tullakseen toiseen asiaan hän kysyi iloisesti:

»Sinähän olet kirjailija, — sanoppa minulle, mistä luulet niiden näkemysten tulevan, joita kirjailija sitten yhdistelee runoiksi tai romaaneiksi? Keksitkö sinä niitä, vai tulevatko itsestään?»

Tällä hän todella tuli koskettaneeksi kysymykseen, joka minulla erittäinkin juuri siihen aikaan oli usein mielessäni. Olin ajatellut sitä eri suunnilta ja monilta puolilta, voimatta päästä mihinkään ratkaisuun.

Tietysti oli olemassa niin sanoakseni »lainanäkemyksiä», jotka ilmeisesti olivat vain vaikutelmia ennen luetuista tai kuulluista muiden näkemyksistä tai vaikkapa ominkin silmin nähdystä tositaapauksista, joiden esittäminen oli oikeastaan vain luonnon kopioimista. Mutta niitä semmoisia näkemyksiä hän ei kysymyksellään tarkoittanut. Hän tarkoitti noita oikeita, mielikuvittelussa syntyviä, elävää taidetta luovia näkemyksiä, joita ei yksikään taiteilija voi toiselta ottaa, ei edes itsekään mielin määrin keksiä, ei tahallisesti synnyttää, vaan jotka todellakin hänelle vain »tulevat». Eivät tule pyynnöstä, ei käskystä, ei hartaimmistakaan rukouksista, ei hyvyyteen pyrkimisestä, ei pahuuteen vaipumisesta, vaan tulevat milloin tulevat, tulevat kuin ansiotta armoitetulle, täyttäen hänen mielensä luomisen riemulla.

»Näetkös nyt, — hän sanoi — itsekin sinä tunnustat, että elävä näkemys tulee suoraan taivaista ja että taivailta saatu tehtävä täyttää taiteilijan luomisen riemulla. Samoin on jokaisen tavallisenkin ihmisen, jolle jumala puhuu ja joka häneltä saatuja tehtäviä täyttää. Siinä on ihmisen ikuinen elämä ja hänen autuutensa.»

Ikuinenko? — kysyin kummastuen.

Mutta hän ei ruvennut selittämään ajatus-
tansa. Sen sijaan hän jonkun ajan kuluttua
sanoi:

»Jos ihmisellä täytyy ajatella olevan ikuinen
tulevaisuus, täytyy hänellä olla myös ikuinen
menneisyys.»

Tuonhan minun täytyi myöntää olevan ehdot-
tomasti totta. Millä ei ole ajassa loppua, sillä
ei voi olla ajassa alkuakaan. Ajassa synty-
minen, siis alku, ja sitä seuraava kuolematto-
muus oli minusta aina tuntunut epäloogiselta.

Olisin halunnut kysyä häneltä, oliko hän ehkä
ruvennut ajattelemaan niinkuin buddalaiset,
jotka uskoivat sielunvaellukseen tai karmaan
eivätkä tunnustaneet mitään alkua tai loppua,
sen paremmin kuin koko luomiskäsitettäkään.
Kaikki oli vain milloinkaan alkamatonta ja mil-
loinkaan loppumatonta kehityksen virtaa.

Mutta hänpä näytti olevan niin kokonaan
ajatuksiinsa vaipuneena, etten voinut toivoa
saavani häneltä mitään vastausta, ja olin jo
minäkin jättää koko keskustelumme sikseen.

Sitä suurempi oli hämmästykseni, kun se, mitä
hän lopulta sanoi, osoitti hänen olleen aivan
minun ajatusteni keskellä, niin kuin olisimme
koko ajan olleet keskenämme keskustelussa.

»Voisihan ajatella, — hän sanoi ajatuksistaan heräten ja ikään kuin palatakseen takaisin minun kirjailijan-aiheisiini, — että nuo sinun »elävät näkemyksesi» eivät muuta olekaan kuin sinussa herääviä muistoja jostakin entisestä elämästäsi, jostakin ennen muinoin todella tapahtuneesta, ennen nähdystä, kokemastasi.»

Tuopa oli minulle hämmästyttävän outo ajatus!

Meni pitkä aika, ennen kuin ollenkaan saatoin sitä tajunnassani hahmotella. Mielikuvittelu — entisyyden muistoa! Mikä ajatus!

Kohta kuitenkin moni seikka alkoi sitä joka suunnalta tukea. Ja niistä oli huomattavin se, että niin kuin jossakin todella tapahtuneessa mitään ei voinut muuttaa, vaan kaikki oli ehdottoman välttämättömyyden kudoksiin kristallisoitunut, niin todellisessa elävässä näkemyksessäkään mitään ei voinut muuttaa, vaan sen oli oltava juuri semmoisena, kuin sen oli »taivaista saanut».

Näin tuo ajatus lasi lähtemättömät juurensa tietoisuuteeni.

Tuskinpa hän itsekään osasi aavistaa, kuinka hedelmälliseen multaän hänen ajatuksensa oli kylväytynyt.

Asia oli niin, että juuri samoihin aikoihin minua oli suuresti viehättänyt muuan historiallinen aihe kaukaisesta muinaisuudesta. Mutta kuinka päin sitä ajattelin, en voinut keksiä sopivaa muotoa, jossa olisin aiheittani käsitellyt. Sehän merkitsi samaa kuin: minulla ei ollut tarpeeksi eläviä, itsenäisiä näkemyksiä utojen olojen ja henkilöittäni kuvaamiseen, joten tuon muuten innostavan aiheeni alkuun pääsemiseksi olisi pitänyt kohta ruveta »keksimään» sekä ympäröiviä oloja että erittäinkin myös päähenkilöni olemusta, seikka, joka juuri oman käsitykseni mukaan on kaiken valhetaitteen tunnusmerkki.

Olin koettanut jättää koko kirjoittamisen tuonemmaksi, odotellen, että elävät näkemykset vihdoinkin itsestään tulevat.

Ne eivät tulleet.

Tosin olin useinkin tullut ajatelleeksi, että minun oman luonteeni perusominaisuuksien ja erittäinkin tuon synnynnäisen inhoni kaikkea pappetta kohtaan, vihan, josta en ole voinut koettamallakaan päästä, on täytynyt olla yhtä ominaista myöskin kaukaiselle päähenkilölleni, jonka hirmuisia tekoja se selittää ja valaisee. Mutta minua ei laisinkaan viehättänyt tuo

kaunokirjallisuudessa jo miltei kyllästymiseen asti käytetty tapa kuvattavassa henkilössä jäljentää omaa itseänsä. Ja tuskinpa se olisi vapauttanut minua tuosta epätaiteellisesta näkemysten keksimisestä, kun niitä ei kuitenkaan ollut tullakseen, odotuksista huolimatta.

Ja niinpä alkoivat kaikki näkemysten rippeetkin vihdoin hälvetä, uhaten koko aihetta unohdumisella.

Mutta nyt, tuo sielunvaellus-ajatus, ajatus, että mielikuvituksessa syntyneet näkemykset saattoivat olla seestyviä muistoja jostakin entisessä omassa elämässä todella koetusta, tuo hänen ajatuksensa muutti kaiken ja ainoalla kirkkaalla välähdyksellä antoi minulle kaipaamani muodon. Sillä hetkellä tunsin sen autuuden, jota ihminen kokee voimakkaan, elävän näkemyksen vastaanottaessaan. Heti me ikään kuin tunsimme toisemme — päähenkilöni ja minä. Olimme yhtä, hän minä ja minä hän. Se oli kuin jälleennäkemistä. Eivät mitkään vuosisadat meitä enää erottaneet toisistamme, ja kohta minulle aukesivat kaikki ne kentät, joilla silloin olin kulkenut, ne tanhuat, ne talojen nurkkaukset, joiden sokkeloissa olimme lapsina sotasilla olleet, ne jouset ja terävät nuo-

let, joilla vanhemmat veljet meitä opettivat oravia ampumaan, ja ne raskaat, rautaiset keihäät, joiden miehekkäässä heitossa olimme varttuvina poikina niin riemukkaasti keskenämme kilpailleet, sykkivin sydämin tuntien, että jokainen osuma merkittyyn hongan kohtaan oli ker-
ran merkitsevä — ah! — osumaa oikean elävän ihmisvainolaisen rintaan.

Ja niin me malttamattomasti odotimme, että kylämme vanhat sotaurhot vihdoin ottaisivat tarkastaakseen valmistamiamme jousia, hyväksyisivät ne, antaisivat meille oikeita rautapäisiä nuolia ja sanoisivat: No, pojat, tulkaapa mukaan, aikanne on tullut, vainolaiselle on kostettava! Ja voi sitä aseitten valintaa, sitä kilpien kalinaa, sitä keihäiden kiireistä taontaa, mikä silloin joukossamme syntyi!

Luullakseni syy siihen, että nykypäivien eläjät pitävät menneisyyttä niin kaukaisena, milteipä olemattomana, on se, että entisyys heidän mielikuvittelussaan hämärtyy yhä enemmän, mitä kauemmas he siitä ehtivät. Jo omien vanhempainsa lapsuusajat, milloin heille niistä kerrataan, tuntuvat heistä harmaan hämäriltä, iso-vanhempain ajat himmenevät jotensakin kuin iltayöksi.

Noin 700—800 vuotta sitten olleet ja menneet ajat ovat heistä tietysti jo pilkkoista pimeyttä.

Tuohan kuitenkin johtuu ilmeisesti heidän kuvittelunsa heikkoudesta ja kyvyttömyydestä.

Ei mitään pimeyttä. Sama aurinko, sama vesien raikkaus.

Samoin kuin nykyiset pojat me silloinkin kilpaa koettelimme, voiko aurinkoa kohti katsoa silmiä siristämättä. Ja nuoret tytöt keväisessä aamunkoitteessa katsoivat, kuka heistä saattoi hätkähtämättä heittäytyä veteen niemen kärkikallioilta.

Olimme ainoan elämän ainoita tosieläjiä. Eikä meidän juolahtanut mieleemmeäkään, että aurinkomme olisi voinut joillekin vastaisille sukupolville kirikkaammin ja todellisemmin paistaa, kuin se paistoi meille, tai kuu todellisemmin kumottaa rakastuneille, tai lohi hopeisemmin välkähtää kosken kuohuissa, tai salkit iloisemmin lahden kivirannoilla kutea.

Meille se oli kaikki luotu, mikä luotu oli.

Nykyisyys oli sama silloin kuin se on nyt.

Niin, sellainen oli tämän kirjan synty.

Kiitos sinulle, saunatoverini, kiitos elävästä ajatuksesta ja kiitos suuresta näkemyksestä, jonka minussa herätit!

ENSIMMÄINEN OSA

MURHAMIES

I.

Kuinka helpon keveätä olisikaan kuvata muinaisten aikojen murhamiestä, piirtää hänen silmänsä kalsean häijyiksi, panna hänen ahavoituneet kasvonsa täyteen ilkeän inhottavia uurtteita ja asettaa hänet selkä kumaraan suuren kiven taakse, turpa pirullisessa irveessä ja pitkäteräinen puukko kädessä väijymään uhriaan, joka häntä huomaamatta on ajamassa saman kohdalokkaan kiven ohitse!

Entäpä kun tämä murhamies olenkin minä itse. Silloin asiat muuttuvat peräti, ja tuskinpa mikään kuvaus voisi tuntua yhtä mutkikkaalta ja vaikealta.

Kohta täytyy keksiä satoja syitä kaamean teon puolustamiseksi oikeamielisen ja lahjomattoman lukijan edessä. Kieli ei käännykään pelkkään suoraan ja lyhyeen tunnustukseen: niin, minä olen kuin olenkin murhamies, vaan täytyy olla edeltäpäin varmana siitä, että lukija on puolestaan suos-

tuvainen kärsivällisesti kuulemaan ja punnitsemaan kaikki vaikuttimeni, huomioon ottamaan olosuhteet, syyt ja perusteet, ja niin hirvittäväksi kuin hän mielessään kuvitelleekin minun ulkonaisen näköni ja olemukseni, kuitenkin puolueettomasti arvioimaan sitä sielullista tilaani, jossa olin ja elin kahden suuren aikakauden vaihteessa.

Omasta muinaisesta lapsuudestani ei ole muistossani paljoakaan, ehkä vain se, että olin kovin onnellinen ja että kovasti rakastin vesiä ja veneitä.

Tämä omituinen kiintymys oli saattanut joutua siitä, että sukumme — niin kuin aikakirjatkkin ja esinekaivaukset viittaavat — oli asunut järven selällisellä saarella, jonne kantakylämme lienee tullut rakennetuksi helpomman puolustautumisen vuoksi, saarta kun ympäröivät joka puolelta kuohuvan hetteiset pohjalähteet ja niiden vuoksi vedet olivat talvisinkin sulina.

Nämä ovat kuitenkin pelkkiä arveluja. Muistoni koskevat vain hurjaa rakkauttani vesiin ja veneisiin.

Myöhemmältä ikäkaudeltani ovat muistonäkemykseni sentään runsaampia ja selväpiirtei-

sempiä, välistä aivan ihmeellisiin erikoisuuksiin meneviä. Ja omituista on, että niistä selvimpiä ovat ne, jotka taaskin koskevat vesiä ja veneitä.

Olin suuri uimari ja osasin sukeltaa silmät auki melkoisiin syvyyksiin, noutaen pohjasta sinne heitettyjä kiiltoesineitä.

Vielä nytkin elää minussa se ihana väristys, jonka tunsin heittäytyessäni niemen kärkikallioilta lähde kylmiin hetteisiin. Ah sitä elämän riemua!

Nuoremmat veljeni ja sisareni ja muutkin heimolaisten lapset tiesivät kylpypaikkani, ja he kerääntyivät ympärilleni kisailemaan. Minä työntelin heitä vuorotellen suin päin veteen, että hekin oppisivat uimaan, ja heidän opittuansa oli meidän leikkimme semmoinen, että heillä oli lupa minun uidessani tarttua jäseniini ja koettaa upottaa minut. Yritin karistaa heitä luotani, mutta se oli vaikeata ja rantaan päästäkseni sain usein riuhtautua heistä irti hengen kaupalla, sillä hillittömän nauruni vuoksi he joskus onnistuivat painamaan minut umpisukkulaan, saadakseen läkähtymään. Minua nauhatti sanomattomasti se, että he jäsenteni erinomaisen liukkauden takia eivät alastomina voi-

neet käsin eivätkä jaloinkaan kyllin voimakkaasti tarrautua minuun, vaan pienimmästäkin nykäisystäni ne suljahtivat irralleen. Niinpä eräskin Kyllikki oli kerran puristautunut selkääni ja kiertänyt kätensä ympärilleni. Päästäkseni uintia haittaavasta painosta minä äkkiä käännähdin selälleni, jolloin hän läkähtyen päästi kätensä ja painui pohjaan. Vasta rannalla häntä kaiva-
tessani huomasin onnettomuuden tapahtuneen. Mutta kun heittäysin jälleen veteen ja sukelsin pohjaan, oli vesi siellä käynyt sameaksi, enkä minä voinut uponnutta kohta löytää. Rannalle nostettuna hän oli kuin henkensä heittänyt eikä osannut enää vettä itsestänsä oksentaa. Vasta kannettuani hänet taloon sai emoni hänet virkoamaan asettamalla hänet milloin mahalleen keikkuvan oluttynnyrin päälle, milloin kutittamalla hänen kurkkuansa ruohosella ja loitsuja lukemalla.

Hän oli oikeastaan talossamme kasvanut orjattyttö. Oli muun saaliin mukana tuotu suurelta pohjoiselta ryöstöretkeltä, jonka teimme vihollisukuamme vastaan. Se suku oli rikkauksistaan kuulu ja kauniin tyttären hukattuaan nyt valmisteli meitä vastaan kostoretkeä. Kylänukot sanoivat, että mahtavat vihollisemme ehkä saa-

taisiin leppymään, jos kävisimme heidän kanssaan sukuliittoon ja tyttö kasvatettaisiin vuode-naiseksi minulle. Emo sen vuoksi alkoi kohdella häntä paremminkin omana tyttärenään kuin orjana. Minä en paljoakaan välittänyt tuosta kauniista kassapästä, mutta hän sen sijaan, ruvettuamme uimasilla karkeloimaan ja pelastettuani hänet hukumasta, kiintyi minuun niin silmittömästi, että usein sain väkisin häätää häntä pois uimarannalta ja viereeni tuvan penkille pyrkimästä.

Emo, nämä välimme huomattuaan ja pitäen tuota hukumistapausta huonon onnen enteenä, antoi hänet, rahanalaisen tytön, merenrannalla asuvien liittolaistemme kylään.

Mutta minut emoni toimitti, taitavasti silloisia olojamme hyväkseen sommitellen, kaukaiselle sotaretkelle, johon nuoremmat veljeni olivat lupautuneet, hänen tahtoaan kuulematta. Näin hänen soveltui menetellä, koska hän toivoi minun kokonaan unohtavan Kyllikin ja muutkin naisiasiani ja samalla säilyttävän ylivaltani sukumme yhä levottomammin esiintyvään nuorisoon, jonka taivuttaminen näytti tuottavan hänelle yhä suurempia vaikeuksia.

Asia oli semmoinen, että elämämme kanta-

talomme suuressa pirtissä, vallan jouduttua isän kuoleman jälkeen meidän alaikäisyytemme ajaksi emon käsiin, ei ollut läheskään yksinomaan onnellista. Vaan meilläkin, niin kuin yleensä sen ajan sekä liittolais- että vihollissukujemme suurkodeissa, missä ylin valta ei ollut keskittyneenä jonkun jäntevän, miespuolisen suvunvanhimman käsiin tai hänen kuoltuaan joutunut hänen yhtä iäkkäiden veljiensä neuvostolle, oli kaikkialla alkanut tuntua yhä kasvavaa napinaa vanhojen kivettynyttä elämänjärjestystä vastaan, joka ei ollut muutettavissa, vaikka nuoriso keskenään vieraistakin kylistä oli alkanut hakea toistensa liittolaisuutta yhteistä mielivaltaa vastaan. Sen ajan aarteet ja rikkaudet olivat aikojen vierieissä kokoontuneet suvun vanhimman käsiin ja niitä säilytettiin hänen hallitsemansa kantatalon aitoissa tai kellareissa, joihin nuorilla ei ollut mitään pääsyä eikä määräämisvaltaa. Oli aivan epäselvää, mitä varten noita aarteita oikeastaan koottiin, mutta suvun koko ylpeys oli aina siinä, minkä verran nahkoja, ryöstörahoja, saalistettuja hopea- ja kultaesineitä sillä oli kellareihin kätkeytyinä ja aittoihin lukittuina. Nuoret olisivat tahtoneet päästä näihin rikkauksiin käsiksi, viedä ne

kauppapaikkoihin, tuoda jotakin uutta, kiiltävämpää, kallisarvoisempaa niiden sijaan, helistellä, kilistellä, uhmailla, sirotella yli maiden mantereiden, tapella, voittaa, jos hävitäkin.

Tämä palava toiminnan ja seikkailun halu oli niihin aikoihin perheiden osattomiksi jääville nuoremmille jäsenille niin yhteistä, että se muodostui paljon kiinteämmäksi liittoutumisen perustaksi keskenään vieraiden sukujen välillä kuin mitkään entiset syyt. Syntyi yhteenliittymisiä nuorisojen kesken semmoistenkin kaukaisien kylien välillä, jotka olivat ennen olleet ilmeisessä ryöstötaistelussa keskenään ja joiden liittoutumista vanhojen suvunpäämiesten oli mahdoton ajatellakaan, saati sietää. Yhteisten ryöstöretkien toimeenpaneminen kaukasiin, jopa usein merentakasiin maihin, saaliin itsenäinen jako ja vapaa hyväkseenkäyttäminen vanhojen aittojen ja kellarien ohitse, veljeily ja yhteiset seikkailut entisten vihollissukujen kanssa, tuo kaikki oli nuorisosta niin houkuttelevaa, etteivät vanhat enää pystyneet sen yhtymisiä hillitsemään.

Mutta kun tällöinen yhteisen retkeilyn into sitten sytytti meidänkin kylämme nuorison yhteiseen kapinalliseen paloon eikä näyttänyt

tarjoutuvan mitään keinoja sen tukahduttamiseen, keksi viisas ja paljon kokenut emomme nuorison lumeeksi viekkaan suunnitelman, joka oikeastaan tarkoitti vallan, jopa aiotun retken koko johdonkin säilyttämistä hänen käsissään. Hän pani toimeen suuressa tuvassamme riehakkaat nuorison karkelot, joissa ei todellakaan mitään oluita eikä hunajaita puuttunut, ja kun riemu oli ylimmillään, hän esitti hämmästyvälle joukolle, että retken johtajaksi valittaisiin minut. Tämä ehdotus oli peräti odottamaton sekä minulle että muulle nuorisolle. Mutta pitkän äännettömyyden jälkeen, jonka yleinen hämmästyminen oli synnyttänyt, alkoi kuulua kasvavaa ilon ja ihastuksen sorinaa, joka täydelleen vastasi minun oman sydämeni valtavaa hurmausta sinä hetkenä. Olisin halunnut nostaa emon syliini kaikkia muita ylemmäksi ja kaikkien nähden syleillä häntä kiitokseksi. Mutta muut ennättivät edelleni. He asettivat hänet rahille istumaan ja kohottaen sen olkapäilleen kantivat hänet pirtin keskusta, jonka jälkeen tytöt ympäröivät heidät ja palavat tuohukset käsissä alkoivat hurjan piirihyppelyn hänen ympärillensä.

Olipa tämä nyt niin kuin vanhat olisivat tehneet sulan sovinnon nuorten kanssa. Koko

tämä epämääräisesti suunniteltu retki muuttui todella mahdolliseksi, sillä jokainen ymmärsi, että jos emoni antoi minut, suvun vastaisen vanhimman, sen johtajaksi, niin hän oli luovuttava retken aineelliseksi tukemiseksi myös aimo osan aarteitaan ja aseitaan sekä varustava meidät runsaalla vaihtotavaralla ja nahoilla, vastaisten kauppojemme varalta. Myöskin se, että juuri minä tulisin retken johtajaksi, oli osansa innostamaan osanottajia, sillä minä kuuluiin heidän ikäisiinsä huimapäihin, ja varmaa oli, että jos kauppatarjouksemme joillakin markkinoilla hylättäisiin ja kysymykseen tulisi kyläin ryöstäminen, niin minä kyllä ymmärsin, mitä tavaraa nuoriso halukkaimmin omakseen pyysi, seikka, jolle vanhemmat johtajat eivät mielellään kallistaneet korvaansa.

Asia oli semmoinen, että nuorison tyytymättömyys vanhojen yksinvaltaan ei rajoittunut suinkaan vain aarteisiin ja aittarikkauksiin, jotka kuuluivat perintönä melkein yksinomaan suvun vanhimmalle ja joista he olivat siis miltei osattomia, vaan tyytymättömyyden toisena ja ehkä suurimpana syynä oli vanhojen ehdoton oikeus määrätä, kenen kanssa kukin sai mennä naimisiin, kenen ei. Tähän oikeuteen

sisältyi myös valta määrätä nuorikkojen asuinpaikka, joko heidän sitten oli jääminen yhteisen tuvan asukkaiksi taikka siirtyminen johonkin erikoisrakennukseen, joka oli kylän välittömässä yhteydessä. Mitään erikoismaata tai varsinaista erikoistaloutta ei heillä missään tapauksessa saanut olla. Joskus olikin tuvan nuorisoväestö kasvanut niin lukuisaksi, että vanhempien välillä sovittujen kosimisten ja kihlajaisten toimeenpanemiseksi ei tarvinnut lähteä sen pitemmille matkoille kuin permannon yli tuvan toisesta päästä toiseen. Vanhoille olivat ymmärrettävästi moiset sukulaisaviot kaikkein suosituimpia, sillä ne edistivät suvun kokonaisuutta, voimistivat sukuunkuuluvaisuuden tunnetta ja sen jyrkkää eristäytymistä vieraista suvuista, ylläpitäen tarpeellista erikoiskiintymystä omaan sukuun ja yhtä tarpeellista vihaa vierasta heimoa kohtaan. Mutta yhtä ymmärrettävää oli myöskin nuorison kyllästyminen kaikkinaisiin sukulaisavioihin, joita heille tyrkytettiin, sillä lemme- ja seikkailunhalu on nuoressa veressä melkein yhtä, niin että mitä kaukaisempi, mitä vieraampi, mitä vaikeammin saavutettavissa joku kaunotar oli, sitä palavamman lemmentulen hän saattoi synnyttää ja sitä halutumpi olla.

Tämä oli siis toinen ja ainakin yhtä tärkeä syy, mikä erotti nuoret vanhoista ja teki ryöstöretkiin liittymiset nuorison keskuudessa niin suosituiksi, jopa suorastaan vastustamattomiksi.

Niinpä meidänkin sukutalossamme, jossa minä olin emomme jälkeen perivä vallan ja isännyyden, oli jo aikaisin syntynyt katkera eripuraisuus nuorempien veljieni ja emomme välillä. He olisivat vastoin hänen tahtoansa liittyneet nuorison läntisen meren saaristoihin suunnittelemaan ryöstöretkeen, mikä oli jyrkästi emon tahtoa vastaan. Hän oli erityisten liittolaissukujen kanssa sopinut ja määrännyt pojat kihloihin noiden sukujen tyttöjen kanssa, ja semmoista sopimusta ei käynyt missään tapauksessa muuttaminen. Poikien päästäminen epämääräisille ryöstöretkille olisi heidät peräti hullaannuttanut, pannut perustuksen heidän erikoisomaisuudelleen ja lopullisesti opettanut heidät emon tahtoa vastaan taistelemaan.

Mitä minuun tulee, niin olihan minulla suvun vastaisena päämiehenä parempi valta valita itseleni vaimo. Emo toivoi minun ainakin unohtavan Kyllikin tuolla retkellämme. Mutta kohtalon kirves, jota emoni heilutteli ja jolla hän toivoi veistävänsä minunkin kohtaloni, kirposi kiveen.

Sillä Kyllikkipä se kuului sitten saaneen juuri sen kylän, johon oli myyty, uskottomaksi meille ja lupautumaan liittolaiseksi pohjoisille verivihollisillemme, joilta hän oli aikoinaan ryöstetty.

Näin tapahtui, että Kyllikki pääsi kostamaan ja itse opastamaan vihollisen asunnillemme.

Kevät oli silloin jo tullut eikä kukaan olisi enää voinut pelätä vihollisen hyökkäystä saarellemme. Voimamiehet olivat kaikki poissa kylistä ja minä heidän mukanaan. Olimme kaukana avomeren saarilla aseinemme päivinemme mitään tietämättä kotiasioista ja pyrimme vain eteenpäin suurinta ulkosaarta kohden, jota vanhat sanoivat Ahvenenmaaksi ja joka on kuin mannermaa meren keskellä. Sinne vihdoin päästyämme olivat jäät jo alkaneet peltää ja meidän täytyi ryöstää saarelaisilta veneitä ehtiäksemme isoon saareen ja varustautuaksemme siellä pitkille merimatkoille aina vain länteen päin.

Useimmat miehistä olisivat tahtoneet päättää tähän koko retkemme, rakennella katiskamme autiosaarten vesille ja kalasteltuamme sen kesää palata ryöstösaaliinemme kotiin.

Mutta näitä ukkojen touhuja ja päätöksiä me nuoremmat emme tahtoneet ottaa kuuleviin korviimme, vaan vaadimme ryöstöretken ulot-

tamista alkuperäisen suunnitelman mukaan merentakaisen mannermaan rannikoille asti, missä vanhat itse kertoivat ennenkin käydyn, heidän nuoruutensa aikoina, ja sieltä muka tuodun aivan uskomattomia saaliita, jopa sen maan kuninkaalle kuulunutta hopeaa ja kultaa.

Minun mieleni oli syttynyt oudon innostuksen paloon.

Kaksi ukoista, jotka olivat nuoruudessaan olleet silloisella ryöstöretkellä mukana, oli nyt tällä retkellä oppainamme, ja he tiesivät kertoa, että tuon ulommaisen merensaaren asukkailla oli nykyään hallussaan lukemattomia pieniä sotaveneitä, jotka ihmeellisine kokka- ja peräsuojuksineen, aseineen ja varuksineen olivat kooltaan niin pieniä, että niillä hyvin saattoi koluta mataliakin merenlahtia ja nousta jokia myöten syvälle sisämaahan rikkaiden rantakylien kimppuun. Kuninkaan suuret, sadan airoparin kantoiset sotaveneet olivat kuitenkin, saatuaan tiedon ryöstäjäveneiden saapumisesta kuninkaan linnaan johtaville virroille, sulkeneet virtain suut. Hänen soturinsa olivat lyöneet ryöstöjoukot, ja näiden veneet oli viety talteen tuon suuren merensaaren itäiselle rannalle, jossa niiden piti vieläkin oleman.

Tämmöiset tiedot saatuamme meitä ei enää voinut mikään hillitä, ja kun vanhemmat miehet eivät voineet ilman meitä yksinkään kotimaille palata, heidän täytyi seurata mukaanamme, meidän oppainamme ja varoittajinamme.

Sotaveneissä yli aavan, saarettoman ulapan!
Avomerен aalloille keinumaan!

Elin kuin unissa. Mitä olivatkaan sisämaan alituiset pikkutaistelut olleet verrattuina tähän mahtavaan retkeen vieraan maan tuntemattomille rannoille! Niistä retkistä olin tähän asti vain satuina kuullut ja hampaattomien äijien kertomina. Mutta minulle olivat kohta kaikki retken vastaiset vaiheet selvinä, ikäänkuin jo elettyinä ja koettuina. Kaikki oli käyvä niin kuin noiden ukkojen kertomuksista kuvat olivat mieleeni syöpyneet: sotaveneet olivat tietysti siellä, missä niiden piti ollakin, saarelaiset, jotka olivat ottaneet niitä varjellakseen, eivät uskaltaneet kovinkaan vastustaa näin monimiehistä joukkoa, vaan vähäisten tappelujen jälkeen liittyivät ylätuhtojen soutajiksi retkeemme, toiset heistä pakenivat ja veneet olivat meidän!

Ei kestänyt viikkoakaan, kun veneet oli tilkitty ja korjattu, puuttuvat kilvet, jouset, keihäät ja

tapparat hankittu, eväät väkipakolla tuotettu, ja pian oli edessämme loppumaton avomeri, ainoankaan saaren enää siintämättä silmiimme. Sijani oli ensimmäisen sotaveneen kokassa.

Ennen lähtöämme ja tunnustaen tarmokkaan intoni nuoret olivat valinneet minut retken vastaisten taistelujenkin johtajaksi, ukkojen vallan supistuessa vain merisuuntien neuvomiseen. Mutta jo ensimmäisen myrskyn kohdatessa meidän veneemme miehet huusivat minut, suuren voimani tähden, perämieheksi ja minä kohta sysäsin vastustelewan ukon ruorista, jääden yksin koko laivueemme suunnan määrääjäksi.

Myrskyn tauottua ja vieraan maan rantojen jo siintäessä kaukaa, ah, minä seisoin ylimpänä kokkakeulassa kuunnellen halkomiemme hyökyjen pärskyntää ja tähystelin sinisen meren yli ihmeellisen maan satulinnoja, jotka kaiketi olivat rantavuoria. Mutta orjani hioi miekkaa jalkojeni juuressa, ah!

Enkä minä ollenkaan epäillyt, mihin lahteen ja minkä virran suuhun laskea, sillä kaikki tämäkin oli minulle kuin ennen nähtyä ja koettua eli niin kuin satu olisi käynyt todellisuudeksi. Ja mieheni yhä enemmän ihmettelivät minun varmuuttani, kiistellen keskenään, ketkä Ahdin

velhoista tai vellamoista saattoivat olla nimikkojani, jotka minulle tietä neuvoivat meren viitoittamattomilla urilla.

Ennen maihin nousua me sentään piileskelimme kallioisten ulkoluotojen takana, missä maavirrat olivat suolaisen veden ulommaksi työntäneet. Väsyneinä yön ja päivän yhtämittäisestä soutamisesta miehet lepäilivät pienten salanuotioittensa ääressä, syöden eväitään, hörppien pitkään janoonsa makeata vettä, ja sitten toinen toisensa jälkeen hakeutuivat pitkäkseen ja pian vaipuivat sikeään uneen.

Mutta minun nuotioni ääreen, joka oli suurin ja hyvässä kätkössä, olivat kokoontuneet retkemme sekä vanhemmat että nuoremmat johtomiehet neuvottelemaan. Ja suulaat ukot, jotka eivät olleet täällä ensikertalaisia, alkoivat meille taas kertoa ja toimitella, mitä tiesivät tämän maan kylistä ja tavoista, kuninkaasta ja hänen satureistaan, jotka peitsi ojona harjoittelivat taisteluja, ratsain kiitäen toinen toistansa vastaan, mutta ryöstöjoukkoja vastaan tulivat rivissä ja ratsujaan kannustaen, kilpiensä, haarniskainsa ja kypäräinsä suojaamina, joihin nuolet ja vasamat eivät pystyneet, lävistivät peitsillensä joka miehen, joka tielle sattui. Mutta kun minä

kysyin, miten peitsimiesten ja ratsujen kävi näreikössä, johon meikäläiset keihästäjät olivat saattaneet kätkeytyä, eivätkä ukot tähän ongelmaan osanneet vastata, niin minun mieheni hörähtivät nauramaan.

Ukot kertoivat vielä, että tämän maan kuningas oli rauhan mies ja oli ankarasti kieltänyt heimojen väliset tappelut ja kaikkinaiset kostonretket, lähettäen soturinsa kostamaan voitettujen puolesta ja rankaisemaan voittajia hänen käskynsä rikkomisesta.

— Ui, ui! — virkkoi joku miehistä, pelästystä teeskennellen, — ja oikeinko ne tulivat vierivieressä, peitset ojona?

Nyt miehet purskahtivat aivan hillittömään naurun röhötykseen.

Ja kuultuaan vielä, että naisten ryöstäminen vierasheimolaisista kylistä oli kaikkein ankarimmin kielletty, ei ukkojen kertomuksista tahtonut naurun vuoksi enää mitään tulla.

— Sisariaanko he naivat? — huusivat miehet pilkaten.

Ja minä käskin laittaa veneiden periin vihanista koivunlehvistä pehmeät maattavat niille hempukoille, jotka me kuninkaan maasta kohta veisimme.

Sitten, aamunkoin jo alkaessa valaista itäisen taivaan kantta ja koko leirin vielä nukkuessa, otin mukaani muutamia parhaista miehistä ja nuo kaksi äijää oppaiksemme, ja me aloimme hiipiä pitkin leveän joen rantatörmää sisämaahan päin, urkkiaksemme, mitä kylää vastaan olisi ensimmäinen hyökkäyksemme ollut suunnattava, samalla päästellen kalastusveneitä virran vietäviksi. Samosimme eteenpäin.

Emme tavanneet elävää olentoa muita kuin jokusen paimenpojan, joka ei ymmärtänyt meitä pelätä. Ja kun heiltä urkimme, missä kaikki talonväet olivat, pojat osoittivat suuntaa ja sanoivat väkien olevan juhlilla.

Silloin oppaamme vilkuttivat minulle silmää sanoen kyllä tietävänsä, mitä juhlia ne olivat, ja kovasti kielsivät sille suunnalle menemästä, koska kyläläisten kaikki miehet olivat koossa, ehkäpä jousineen ja keihäineenkin.

Päätin, että meidän oli hii Vittävä sinne kokouspaikalle, tarkastaaksemme, minkä verran miehistä väkeä siellä oli. Mutta toisen ukoista ja yhden nuorista miehistäni, joilla olisi ollut kova himo mistään välittämättä kohta tunkeutua tupiin ryöstösaaliiksi kelpaavata katsomaan, lähetin kiireimmän kaupalla soutamaan joensuussa

olevien veneittemme luo ja käskemään venemiehiä, että heti ensi roihusavun huomattuansa viipymättä ja kaikkine veneineen nousisivat vastarintaan palavan talon kohdalle.

Toisen ukon opastaessa me muut aloimme hiipiä eteenpäin joen jyrkkeneviä töyräsharjuja seuraten, jotka kasvoivat tervalepikkoa ja pähkinäpuupensaikkaa. Ylimpänä oli vanhassa tammilehdossa kalmisto, joka kuitenkin näytti olevan hylätty ja kivet hajotettuina sekä pyhä tammi kaadettuna poikittain lehdon ylitse. Oppaamme oli tietävinään, että kuninkaan vallattomat soturit olivat senkin tihutyön suorittaneet, vastoin oman kuninkaansa kieltoa, jonka jälkeen hän oli rakennuttanut toiseen paikkaan ison kivisen huoneen ja sen viereen puisen tapulitornin. Sen huippuun hän oli ripustuttanut valetun hopeakellon, kieltäen hautaamasta vainajia enää mihinkään muuhun paikkaan kuin siihen kivihuoneeseen ja hopeatiukusen soidessa vainajan muistoksi.

Opas osoitti harjanteen ylintä kukkulaa ja sanoi sen yhteisen kivihaudan sieltä näkyvän, jos vain uskaltaisi sinne asti lähestyä.

Me aloimme kohta kavuta harjanteen rinnettä ylös, ja ukko läähätteli vaivoin sauvoineen pe-

rässä. Kuulimme takaa hänen varoituksiaan, sillä aamu oli jo täysin valjennut ja meidän oli pysyttävä näkymättöminä metsikköjen suojassa.

Ennen kuin osasin aavistaakaan, tulimme jyrkästi alassuistuvan kallion jäkäläkentälle, laajan laaksosyvänteen partaalle, jonka läpi näkyi samaa kiemurtelevaa jokea silmän kantamattomiin.

Näky, joka eteemme avautui, oli minulle odottamaton. Taivaanlaki oli korkeammalla ko-
toista taivastamme, ilmat seesteisemmät, aamun rusopilvet hohtavammat. Myös kaskihalmetilkut joen varrella olivat kotimailla nähtyjä runsaammat ja vehreämmät ja lehdot tuuheammat. Ja kylä lepäsi kuin ikuisessa rauhanmaassa, se oli meidän kyliämme väljempi, olipa muutamia asuntoja siitä aivan erilläänkin, ikään kuin tämän kylän ei olisi koskaan tarvinnutkaan mitään vainolaisia vastaan puolustautua.

Korealla kunnaalla, joen rannasta tuonnempana, oli tuo ihmeellinen kivistä rakennettu hautahuone, jonka päätyseinäin mukulat ylettyivät korkealle kattojen terävään harjaan asti, ja ylimmäksi katon kurkeen oli lyöty kaksi lautaa, toinen pystyyn ja toinen sen päälle poikittain. Tapulitornin huipusta kuului hopeatiu'un vie-

noinen kumahtelu. Minä muistin kaukaisen emoni, joka oli jäänyt suojattomaan kotikylään.

Suopeus tätä satumaista joenlaaksoa kohtaan ailahti mielessäni, ja karvas vihani, jonka olivat herättäneet oppaamme kertomukset kuninkaan satureista, katosi tunnostani. Olisinpa omasta puolestani vaikka tarjonnut asukkaille rauhaa ja liittolaisuutta, jos olisivat yhtyneet joukkoihimme. Ja ajatus, että me ehkä kohta sytätämme tuulen puolelta heidän kylänsä, saattoi minut murheelliseksi.

Eri suunnilta tuli polkuja myöten vaeltaen ikään kuin hopeakellon kutsumaa väkeä. Mutta he eivät kulkeneet kivihuoneelle, vaan poikkesivat alas joelle ja hävisivät sen tuuheihin lehtoloihin, meidän voimatta enää nähdä, mitä heillä oli siellä alhaalla tekeillä. Joku miehistä arveli, että he ehkä olivat tuoneet sinne vainajiansa haudatakseen ne entiseen tapaan pyhään lehtoon kivien alle lepäämään ja tahtomatta viedä heitä yhteiseen kivihuoneeseen märkänemään.

Mutta samassa aukenivat kivihuoneen kaksoisovet selkoselälleen ja huoneen pimennosta alkoi tulvia aseetonta, paljaspäistä väkeä, etunenässä valkopukuisia poikia, sitten kirjava ja valkopukuisia miehiä, jotka heiluttelivat riip-

puvia tuohussauvoja tai kantoivat seipäitten päissä joitakin kirjokuvia. Vain ensimmäisenä, miesten edellä kulkijalla oli pää peitettynä päähineeseen. Se oli korkea ja punainen, kullalla kirjailtu, kuten pitkänäköisimmät sanoivat.

Koko tämä suuri väkijoukko, toinen toisestaan hajoamatta, alkoi hiljalleen edetä joelle päin. Jonon lähestyessä alkoi kuulua valkoisten poikain lauluja. Kaikki he hävisivät samoihin joen lehtoihin, ja viimeistenkin mentyä emme voineet enää kurkistamallakaan nähdä, millä kohtaa jokea he olivat ja mitä heidän juhlassaan toimiteltiin.

Miehistäni vanhemmat neuvoivat, että olisi hiivittävä kivihuoneelle sen ovien vielä auki ollessa ja tarkastettava, oliko sinne kätkettynä hopeita tai muita vainajille kuuluneita kalleuksia, jotta yön tultua sitten tietäisi, kannattiko ryöstäjäin sinne murtautua.

Minä hylkäsin tämän neuvon.

Enhän ollut vielä päättänyt, ryöstämmekö ollenkaan vai käymmekö asukkaiden kanssa liittoon.

Tahdoin vain vielä nähdä heidän juhlanga. Suuri oli uteliaisuuteni. Hyppäsin jäkäläkentältä alemmalle kalliokivelle ja hädissään op-

paani tavoitti minua olkaani tarttuen. Riuh-
taisin hänen kätensä irti, eikä ukko voinut minua
enää estää alemmas laaksoon päin etenemästä.

Miehet saavuttivat minut, ja vihdoin opaskin
liittyi jälleen seuraamme.

Häntä vailla tuskin olisinkaan voinut aiko-
mustani toteuttaa. Sillä hän osasi puhua näiden
heimojen kieltä, jonka oli oppinut ennen kuin
oli päässyt heidän orjuudestaan karkaamaan
meren ylitse takaisin kotipuoleen.

Etenimme nyt jyrkkää vuorenrintettä myö-
ten nopeasti, kunnes aloimme kuulla jälleen
poikain laulua, jota kohden nyt aloimme hiljaa
hiipiä. Yhä enemmän lähestyessämme, kun
jo olisi odottanut jotain pian näkevämmekin,
miehet alkoivat epäröidä ja istuivat neuvottele-
maan, oppaamme koettaessa taivuttaa heidät
käsittämään tilanteen äärimmäistä vaarallisuutta,
kaiketi orjuuskokemuksiinsa vedoten.

Minä etenin askel askeleelta.

Jo näkyi päiväsen kirkkaita läikkiä sieltä
täältä joen kalvolta ja korviini kuului poikien
laulun lomitse kansan hiljaisen puhelun humu.

Vielä muutama askel eteenpäin joen jyrkkää
töyrästä ja eteeni avautui näky, joka pysähdytti
minut ja huumasi kaikki ajatukseni. En ymmär-

tänyt, olinko unen mailla vai tämänkö elävän maan päällä saattoi niin outoja näkyjä nähdä.

Mutta minun täytyy, vaikka vereni pelkästä muistosta vieläkin kuohuvat, kertoa tyynesti ja järjestyksessä kaikesta, mitä näin.

Suuremman osan kansasta seistessä avopäin joen vihreäturpeisella rannalla oli toinen osa, joukossa nuorukaisia jos vanhuksiakin, astunut veteen, seisten siinä ikään kuin jotain vuoroansa odottaen. Muutamat vanhuksista näyttivät riisuutuvan vastahakoisesti ja astuvan veteen kuin pakosta, koettaen vielä viime hetkessä livahtaa valkopukuisten työntäjiensä käsistä takaisin rannalle. Toiset nuoremmat näyttivät mielisuo- siolla antavan valkeain miesten kaataa päähänsä joen vettä, jopa omin ehdoin upottautuivat umpisukkulaan ja vedestä noustuaan, korkeuksiin katsoen, antoivat valkoisten sanella loitsuja ja tehdä taikoja heidän päänsä ylitse, nimitellen heitä nimeltä ja vedellä huuhdellen.

Minä hiivin vielä lähemmäksi, ja katso!

Tuonnempana, muista enimmäen erillään, siinä missä joen kummallakin puolella kasvavat ikitammet ulottivat lehvänsä veden ylitse, saat- taen sen väkevästi vehreään pimentoon ja vain siellä täällä päästään päivän pilkettä joen kii-

reesti rientävälle kalvolle, siinä oli rannalla sileä paasi. Paadella seisoj päineen valkoisiin kaapuihin verhottuja naisia, joiden vyöstä riippui kullakin musta ristipalikka. Ja heidän keskellään oli se samainen, halkonaista punaista päähinettä käyttävä mies, joka oli kivihuoneen ovista ensimmäisenä tullut ja sitten joukon etunenässä joelle vaeltanut.

Hänen ohitsensa kulki nyt vedessä, puolipukeissa ja yläruumis alastonna, kainostellen ja toisistaan pidellen naisia, joille hän, kullekin vuoron mukaisesti ja nimen mainiten, teki samanlaisia taikoja ja loitsulukuja kuin oli miehillekin tehty, jokaista tulijaa koskettaen kullalla ristipalikalla otsaan ja kaataen pääläelle joen vettä kauhasella, joka oli pitkällä hopeaketjulla kiinnitetty hänen vyöhönsä.

Ja samassa näen kookkaan nuoren naisen astuvan vuorollaan paaden ääreen.

Sitä naista kauniimpaa eivät minun silmäni olleet vielä ikinä nähneet, ei valveilla eikä unissa, ei kotikunnahilla eikä vierasheimoisten kankailla, ei Tapion sinipiikasten, ei ilmatarten eikä Vellamon neitojen joukossa.

Ellen tietäisi jo ennen eläneeni, sanoisin elämäni alkaneen vasta nyt tästä lumouksen het-

kestä. En enää muistanut, mitä oli tätä hetkeä ennen ollut, en tajunnut, millä retkillä olin tai missä aikeissa olin tänne joenpartaalle tullut.

»Gertrud», — sanoi hän nimeksensä ja sen sanoessaan loi merensiniset silmänsä paadella seisovaan punalakki-mieheen.

Mutta samassa hän kiljahti säpsähtäen, sillä hänen katseensa oli osunut myös minuun, joka tietämättäni lienen edennyt askeleen lymyksistäni lehväin takaa.

Minä kohotin oikean käteni varoittaakseni häntä olemaan minua ilmaisematta, sillä minut olisi tapettu emmekä me olisi enää nähneet toisiamme.

Hän ymmärsi tarkoitukseni ja painoi silmäluomensa alas. Ja vaikka kaikki rannalla olijat ja paadella seisijat olivat käännähtäneet katsomaan, mikä se oli voinut Getrudin säikäyttää, niin eivät he minua enää lymyksistäni keksineet, luullen hänen nähneen jonkun joenhaltijan.

Ja juhlatöimitus jatkui.

Se punalakki kumartui nyt lukemaan loitsuja ja tekemään taikojansa vedessä värisevän Gertrudin ylitse, suuteluttaen kultaista ristipalikkaa, kosketellen sillä hänen otsaansa ja hokien: Gertrud, Gertrud, Gertrud. Mutta kun tyttö

oli yhä vielä säikähdyksissä äskeisen näkemänsä vuoksi, niin punalakin täytyi oikealla kädellään tukea häntä, vasemman käden tarttuessa hopeakauhaan valellakseen häntä vedellä.

Tytön hajalle päästetyt kullankeltaiset suoruvat, punalakin puristaessa häntä luokseen, ylettyivät hipaisemaan vedenpintaa ja vielä kuivina kelluivat pyreiden päällä, miehen käden tukiessa häntä kainalon ja rintojen alta.

Vereni kuohuivat.

Oli kuin olisi käsistäni riistetty sitä, minkä jo olin omakseni omistanut, tytön noin vastustamatta antautuessa tuon miehen syliin.

Ajatukseni samenivat.

Katselin vain sopivaa kohtaa, mihin jalkani asettaa viskautuakseni paadelle ja ryöstääkseni tytön tuon miehen käsistä.

Silloin omat mieheni tarttuivat minuun takapäin kovin kourin ja väkivalloin vetivät minut syvemmas lehdikkoon.

Heräsin olevaisuuteen, siinä hetkessä ymmärsin, missä olin ja mitä minun oli tehtävä.

— Sytyttäkää! Sytyttäkää! Sytyttäkää! — sähisin miehille. He suhahtivat luotani ja juoksujalkaa hävisivät ilveskissoina ylärinteen tiheikköihin. Minä jäin yksin.

Ei kukaan minua löytänyt, vaikka monikin alempana olijoista oli juossut töyräälle, melun kuultuansa. Hekin ehkä luulivat joenhaltijoiden nousseen maihin poikasten hymistyksiä kuuntelemaan ja palasivat takaisin rantapaa-silleen.

Minä odottamistani odotin. En kiiruhtanut miesteni joukkoon, sillä eivätpä he minun joutoani aarteiden ryöstössä kaivanneet. Vain yksi ainoa tehtävä oli minulle tähdellinen: olla kadottamatta Gertrudia näkyvistäni, jotta tulipalojen ja ryöstötemmellysten alettua saatoin seurata hänen pakonsa suuntaa, löytää hänen olinpaikkansa ja hänet itsensä varjeltuna saattaa meren tuolle puolen.

Arvottomia olivat minulle kaikki muut aarteet, arvottomia, vaikka olisimme kivihuoneesta mitä hopeita ja kuninkaitten kultia löytäneet, — vaikka näiden kyläin ihanimmat immet olisivat solkineen ja helyineen ryöstöveneisiimme joutuneet, arvottomia, jos vain Gertrudin kadotin.

Päivänen oli jo iltaan kallistumassa ja yhä ne siellä rannalla jatkoivat juhlaansa, toiset pukeutuivat ja palmikoivat tukkaansa vedestä rannalle noustuaan, toiset riisuutuivat veteen mennäkseen.

Vihdoin auringon jo mailleen mennessä suuri kohina nousi äkkiä juhlihan väkijoukon keskuudessa ja minä huomasin sakean savupilven kohoavan pohjoiselle taivaalle, punaisten tulenlieskain silloin tällöin välähtäessä mustien savujen keskeltä.

Meidän sotaveneemme!

Naiset alkoivat kimein hätähuudoin juosta kylille päin. Miehet riensivät suuressa sekasorrossa ja juostessaan taisteluneuvottelua pitäen aseitansa noutamaan.

Minä en liikahtanut paikaltani. Gertrud oli yhä näkyvissäni. Hän oli niiden naisten joukossa, jotka olivat liittyneet punalakin turviin ja olivat polvillansa hänen ympärillään, hänen pidellessään kultaristiänsä korkealla.

Olisin voinut ampua vasaman hänen rintaansa.

Kun en kuitenkaan ollut varma, olisinko onnistunut silloin ryöstämään Gertrudia naisten käsistä heidän hätähuutonsa kutsumatta miehistä apua, hillitsin vielä mieleni, parempaa hetkeä odottaen.

Sitten seurasin syrjästä päin heidän pakoansa kivihuoneelle asti. Punalakin yhä johtaessa heidän joukkoonsa oli pakomatalla liittynyt paljon lapsia ja vanhuksia, jotka kaikki nyt sul-

jahtivat heidän mukanaan kivihuoneen sisälle. Ovet paiskautuivat kiinni ja teljettiin sisäpuolelta, mutta ne avattiin aina jälleen, kun uusia pakolaisjoukkoja kerääntyi ulkopuolelle koputtamaan, ja jäivät vihdoin avoimiksi.

Sisällä olevan väen hätäisen melun ja voivouksen keskeltä kuului tuon tuostakin punalakin äänekkäitä loitsulauluja ja muiden valkopukuisten hymistyksiä, jotka näyttivät pitävän palavia vahapuikkoja käsissään ja rukoilevan ihmeellistä, kultakehyksistä vaimon kuvaa.

Mutta minä en mennyt sisälle, vaan odottaessani istuin milloin milläkin kivellä, jotka olivat kai vainajien hautakiviä, sillä sisällä kivihuoneessa ei ollutkaan mitään vainajia.

Näin minä odottamistani odotin koko yön, hetkeksikään jättämättä kivihuoneen ovia näkyvistäni.

Ja se yö oli pelkkää kylien paloa, ryöstöä, hätähuutoja ja veristä tappelua. Kivihuoneessa väen parku, punalakin loitsut ja valkopukuisten rukoukset kävivät yhä äänekkäämmiksi.

— Huono jumala, — minä ajattelin, — joka ei ollut osannut uhkaavaa tuhoa heille ajoissa ilmoittaa! Mutta ilmankos he tuntuivat palvelevankin akankuvaa!

Oikein minua nauratti, kun siinä tyhjääntoimittajana istuessa omia vihollisiani surkuttelin enkä taistelun tuoksinaan syöksynyt. Mutta se tapahtui kaikki Gertrudin tähden, jota en voinut jättää. Hän oli minulle suurempi aarre kuin nämä kylät yhteensä kaikkine rahoineen ja hopeaharkkoineen.

Aamun koitteessa, kun ryöstöjen pahin temmellys ja palon voimakkaimmat loimut olivat jo sivuuttamassa kivihuonetta ja sinne oli tunkeutunut yhä vain uusia pakolaisjoukkoja, aloin epäillä laskelmiani. Kävi selväksi, että yksin voimin minä en enää pysty tuohon väkijoukkoon tunkeutumaan, kopatakseni tytön käsiini. En ollut hetkeäkään epäillyt, että oppaani ohjaisi miehet ryöstämään tätä kivihuonetta, jonne hän oli arvellut suuria aarteita kätketyn. Heidän avullaan olisin teon tehnyt.

Mutta miehiäni ei kuulunut.

Päinvastoin näytti siltä kuin vihollisemme olisivat saaneet avukseen aseellista väkeä joistakin liittokylistä ja taistelu olisi ollut etenevässä kauemmas kivihuoneesta pois päin.

Silloin minä kokosin kaikki voimani ja kannoin palavasta kylästä suuren pölkyn, jonka toinen pää oli ilmi tulella, kannoin sen kunnaalle

ja sysäsin perimmäisestä akkunasta kivihuoneeseen sisälle.

Minun ei tarvinnut kuinkaan kauan väijyä kyyryksissä lähellä ovensuuta, ennen kuin näin Gertrudin oviväylän väen tungokseen puristuneena käsiänsä avunpyyntöön ojentaen pyrkivän ulos.

Tartuin hänen käsiinsä ja vedin hänet tungoksesta irti.

Kiitollisena avusta hän sai sanotuksi joitakin sanoja kiitokseksi, mutta meni samassa tainnoksiin.

Silloin minä koppasin hänet syliini ja kallistin toiselle olalleni. Pannen kaksi sormea suuhuni päästin huikean vihellyksen, jolla tavallisesti kutsuin kokoon miehiäni.

Pari nuolta suhahti ohitseni. Yksi sipaisi käsivarttani ja haavoitti mitättömästi, mutta irtautui helposti hihasta ja putosi.

Mutta jo olivat omat mieheni huomanneet minut. He ryhtyivät miekkasille niiden aseellisten tulokkaiden kanssa, jotka olivat lähestymässä piirittääkseen minut, ja hajoittivat heidät, keihästäen loput.

Gertrud heräsi tainnoksistaan vasta, kun olimme saapuneet metsän suojaan, sen rinteen eteen,

jota joki kiersi ja jonka takana sotaveneemme olivat vartioituina. Silmänsä avattuun hän heti tunsikin minut samaksi mieheksi, jonka oli joen partaalla nähnyt, alkoi riuhtoa itseänsä irti ja ojensi sitten itkuun purskahtaen molemmat käteensä apua anovasti miehiäni kohden, joita luuli omikseen.

Mutta miehet nauroivat ääneensä.

Nyt hän vihdoinkin ymmärsi olevansa ryöstetty ja alkoi kimeästi kiljua, että joku kauempana olevista muka kuulisi hänen avunhuutonsa, mutta kun apua ei kuulunut ja miehet yhä vain nauroivat, hän rupesi terävin kynsin repimään kasvojani ja raivokkaasti puremaan niskaani.

Mutta tämä kaikki oli minulle kuin hellää kosketusta teeren pehmeimmillä untuvilla.

Tarpeeksi raivottuaan hän uudelleen pyörtäi.

Ja nyt hän ei herännytkään ennen kuin pehmeällä koivunlehdävuoteella, jonka mieheni olivat laatineet yhden veneemme kokkapuolelle. Muihin veneisiin he olivat koonneet paljon kallista ryöstötavaraa, sillä tilaa oli paljon, kun soutajistamme oli lähes kolmannes sortunut sinne vieraille rannoille.

Gertrudin vihdoinkin avatessa silmänsä me jo

keinuimme läntisen myötätuulen ajamina avomeren vaahtoilla laineilla.

Hän kohosi raukeana istualleen toisen käden varaan, tarkasteli, kosketteli kuin unissaan lehvävuodettaan, katsahti yli aavan meren, katsahti soutajiin, sitten kurotti kaulaansa ja näki taaksemme jäävät rannat, jotka vielä siintivät kaukaa. Samassa hän kavahti pystyyn ja parahtaen loikkasi veneen laitapuoleen, niin kuin olisi aikonut meren syvyyteen heittäytyä.

Onneksi oli hänen toisen jalkansa nilkkaan kuitenkin kahle kiinnitetty, jonka toinen pää oli kourassani.

Miehet naurahtivat.

Soutuansa keskeyttämättä he vain jatkoivat äskeisten sotaseikkailujen kertomista toinen toiselleen, kunnes joku sanoi Gertrudin epäonnistuneen loikkauksen johdosta: Taisipa jäädä se hopeakello nyt ainaiseksi kuulematta!

He sanoivat Gertrudia Kertuksi, koska se oli heidän kielelleen luonteenomaisempaa.

Ja oppaani, joka oli ollut seurassani tuossa punalakin jokijuhlissa, alkoi nyt jaaritella miehille sellaista, jota oli jo minullekin puhunut ja jota olin jo itsekin älynnyt. Hän sanoi, että kaikki tuo vedessä kylpenyt väki oli ollut niitä, jotka

olivat pettäneet entiset vanhat haltijansa. Näille luopioille oli punalakki nyt muka loitsinut kuninkaan käskystä uuden jumalan. Hän oli muiden valkopukuisten miesten kanssa koskettanut kultaisella ristillä jokaisen päätä ja pessyt heidät puhtaiksi entisen elämän menoista ja kaikesta vanhojen jumalien palveluksesta, tehden heidät autuaiksi ja vapauttaen heidät kuoleman valasta, sillä vastahakoiset olivat ikuisessa tulessa kärvennettävät.

Tämän kuultuansa miehet rähähtivät nauramaan, sillä he muistivat juuri ikään keihästäneensä kuoliaiksi kymmenittäin noita kuolematomiksi tehtyjä ja kärventäneensä kylien palossa satoja autuaita.

En minäkään osannut mitään hyvää siitä Kertun jumalasta ajatella. Olipa sekin jumala, joka ensi töikseen syöksi uskolaisensa orjuuteen ja kuolemaan!

Siinä se kaunis tyttö nyt seiso, ryöstöveneemme perälaidalla, mihin kahle oli hänet pysähdyttänyt. Vuoroin kummankin käden selkäpuolella hän kuivaili silmistään kyyneleitä, jotteivät ne estäneet näkemästä jääviä kotirantoja. Olipa se jumala! Tyttö laskeutuu alastonna virtaan, häpeän puna poskilla hän peseytyy

kaiken kylän nähden puhtaaksi vanhoista jumalistaan ja entisen elämänsä menoista, odottaen nyt luvattun autuuden alkavan ja ikuisen elämän koittavan. Sen autuuden sijaan on sama jumala hänelle muuta valmistanut: kylät palaavat, emo, siskot, veljet kuolevat käryyn, ja kun hän vihdoin silmänsä avaa, hän on lakeilla laineilla, kotirannat silmäin siintämättömissä. Olipa sekin jumala!

Minä nousin ja päästin kahleen Kertun jalasta.

— Älä päästä, — miehet huusivat, — mereen se tyttö menee.

— Ja menköön, jos on mennäkseen, — minä vastasin.

Ja sitä katsellessa, että hyppääkö Kerttu mereen vai eikö hyppää, miehet vaikenivat jännittyneinä. Ei kukaan enää nauranut hänelle, eikä kuulunut enää muuta kuin kuohujen pärskähtelyä, airojen syöksyessä veteen ja yhtäaikaa jyskähtäessä hankapuita vasten.

Kerttu ei hypännyt mereen. Hän peräytyi takaisin lehvävuoteelleen ja peitti kasvonsa siihen. Välistä vielä tuntui itku puistattavan hänen jäseniään. Mutta kun olin kaivanut ryöstötavaroittemme joukosta esille hienon vuorikauriin-

vuodan ja levittänyt sen hänen ylitsensä, hän tuntui nukkuvan väsymyksiinsä.

Minä ajattelin, istuessani häntä katsellen: annapa ajan kulua, vielä minä sinut lepytän! On minulla kotona vuodat vielä pehmeämmät, on kultaisia helyjä otsallesi, on hopeasolkia rinoillesi, on renkaita ranteillesi, vaskivöitä kupeillesi, kellarit aarteita täynnä. Meidän ovat jumalat parempia, ja kun niihin kerran kotiudut, neuvon sinulle, miten noista punalakin loitsuista vapaaksi pääset.

Kotiin tuloni ei kuitenkaan ollut mitä olin odottanut.

Jo kaukaa, heimomme liittolaiskylän läpi tullessa, huomasin tuttavieni tervehdyksissä jotakin outoa ja välttelevää, toiset olivat ikään kuin allapäin, kallella kypärin, niin kuin huonojen kuulumisten salaajat ainakin. En ruvennut heiltä kuulumisia kyselemään. Lienevät saaneet jossakin tappelussa selkäänsä. Mitäpä se minuun kuului. Olihan suurella retkellämme kaikki käynyt niin kuin minä olin edeltäpäin nähnyt ja suunnitellut. Lahdet ja rikkaat joensuut olivat avautuneet meille juuri sillä kohti, mihin minä olin laivamme ohjannut, karit ja kalliot olivat merestä nousseet juuri siinä, missä miesten oli ennen hyökkäystä lymyksissä levättävä, vihollinen oli tavattu aseettomana juhlimasta, meidän asiamme oli ollut vain ottaa ja viedä aarteita veneisiimme. Ja kun retkemme alku

oli ollut näin onnekas, miksi sen loppu olisi toisenlainen!

Ei! Kaikki oli päättyväkin juuri niin kuin oli alkanut, juuri niin kuin olin hengessäni nähnyt ja suunnitellut minulle voimakkaalle käyvän: sukuni oli suureneva, kyläni oli kasvava, minä olin liittolaisikseni pakottava kaikki heimot merenrantaa myöten tai ne orjiksi lyövä, minä olin rakennuttava satatuhtoisia sotilainvojoja, purjeineen ja sulkukansineen, ja ryöstävä Ruotsin rannat puhtaiksi. Voi sitä linnaa, jossa Gertrud — orjan kahleissa tuotu — oli kerran saava hallita!

Mutta kun minä, kotikunnaita jo lähestyessäni, näin särjetyksi sen aidan, jolla veljeni olivat aidoittaneet haan nimikkoratsuillensa, ja katkenneista vitsaksista, murtuneista seipäistä ja sälöiksi potkituista aidaksista saatoin päättää, että paikalla oli täytyntä ankaran tappelutemmellyksen tapahtua, ehkä hevosten ryöstönkin, — musteni mieleni ja minä jo aavistin paha.

Missä veljeni olivat? Eivätkö olleet tietoja saaneet palauksestamme kaukaisilta mailta ja meriltä?

Jo toki ennen, pienemmiltäkin retkiltä pala-
tessani, kolmelta suunnalta soivat vastaani

tuliaistorvet, jo edeltäpäin minua tuomisistani kiittäen. Nyt olisi minulla ollut veljilleni antaa hopeiset päätset hopeisine silmäsuojuksineen, eikä ollut ottajata vastassani! Nyt olisi sisarilleni ollut antaa kultaisia solkia ja kuningattarien rinnoillaan kantamia helminauhoja. Mutta miksi he eivät juosseet vastaani niin kuin ennen, hihkaisten ja kaulaani hypäten, pienin istualleen jalkoihini takertuen?

Tyhjä oli tarhapihakin, ei kellon kilahdusta missään, vaikka päivänen teki laskuaan ja hyttiset sen säteissä tanssivat. Pihaton ovi oli saranoiltaan suistunut, alaosa retkotti toisen saranan varassa. Lehmien tervakaukalo oli nurin niskoin maassa, telineiltään sorrettuna. Hinkalot sekaisin läävässä.

Vanha orja-oppaani saavutti minut ensimmäisenä ja hiipi pelokkaasti viereeni. Ei hän ruvennut minulle mitään selityksiä antamaan, vaikka hyvin tiesi minun tahtovan kuulla kokeneen vanhuksen sanaa.

Silloin minä kouraisin häntä niskasta ja pudistin häntä niin, että hänen jäsenensä olivat ruumiista erilleen hajota.

Koottuaan voimansa hän sanoi:

— Etkö sitä jo itsekin älynne, että sisaresi ovat salolla lehmiä huhuilemassa.

— Entä pojat? — minä kiljaisin.

Hän nojasi päänsä pitkään matkasauvaansa ja maahan tuijottaen itki. Sitten sanoi:

— Eivätköhän pojat liene järvellä katiskoitaa kokemassa.

Nyt minä tempasin torven käteeni ja puhalsin huikean törähdyksen ilmojen neljään suuntaan, keuhkojeni parhaalla voimalla, pihatantereen keskellä seisten.

Mutta viimeiseen törähdykseeni ei tullut vastausta sen paremmin kuin oli tullut ensimmäiseenkin. Jo kuolivat kaiutkin.

Minä odotin yhä vieläkin, en kuitenkaan kaikuja kuullakseni, vaan että emoni olisi vihdoin tuvasta tullut katsomaan, mikä se hänen pihamaallaan niin melukkaasti torviinsa totteli.

Ei tullut emo itse eikä lähettänyt kysyjätä.

Paiskasin tuvanoven auki selko selällensä.

Vanha orjamuori pakeni tuvan perälle, kintereillään pieni hoitolainen, veljeni äpärä. Vaimo oli ollut polvillaan lattian pesussa.

— Missä emo?

— Suuren sukusi kalmistossa, ei ollut muita hautaajia, minä hänet maahan kaivoin, viersin kiven painimeksi.

— Puhu selvään, akka! Tautiinko kuoli? Jättikö sanaa minulle, pojallensa, vaikkapa vain hyvästiksi poloiselle?

— Eipä se paljoa sinulle — tuon se jätti kaikillekin.

Näin sanoen hän osoitti sormellaan suurta verilätäkön paikkaa, jota oli juuri ollut pois pesemässä. Sitä veriläikkää hän sanoi hieroneensa vesin ja hiekoin jo viikkokausia, surman päivistä asti, mutta kohta kun lattia kuivui valkoiseksi, oli läikkäkin siinä jälleen punertamassa.

Sillä välin oli tupaan tullut äsken kolhimani orjavanhus ja joukko lähimpiä miehiäni, jotka olivat Gertrudia saattaneet. Vanhus sanoi lattianpesijälle: tuo veri ei lakkaa punoittamasta ennen kuin surman saaja on kostettu.

Ja kaikki katsahtivat minuun, minun sanaani odottaen, minun kostovalani kuullakseen.

Mutta Gertrudin katse ei miellyttänyt minua, ja halutti ajaa hänet tuvasta pois siksi aikaa, kun olisin vannonut ikikostoa emoni surmaajille. Sillä eihän tuossa hänen katseessaan tosin ollut muuta kuin kummastusta ja kauhua, mutta

mitäpä tässä tarvitsi kummastella tai ikään kuin jankuttamalla jankuttaa: no, kumpi jumala on suurempi, sinunko vai minun?

— Mene! — huusin minä ja sivalsin kädelläni ovea kohden.

Miehet saattoivat hämmästyneen Gertrudin ulos.

Mutta minusta oli voima lähtenyt, enkä minä saanut huudetuksi valaani julki, niin kuin näin kaikkien odottavan. Sen sijaan — suku-urholle aivan sopimattomalla tavalla — minä horjahdin ja vaivuin peräpenkille pöydän ääreen, kasvot käsieni varaan.

Ja itsekseni, omissa ajatuksissa vannoin valan: en koske Gertrudiin, ennen kuin olen emoni surman kostanut!

Sitä valaa ei voinut odottajille ääneen huutaa, mutta kovempaa valaa ei kohtalo olisi osannut minulle määrätä, kuten kohta näkyy.

Olisin kohta rientänyt suoraa päätä pohjoiseen, osa parhaista miehistäni oli valmis seuraamaan. Mutta toiset huomauttivat, että ilman valmistuksia se ei käynyt päinsä. Miksi ei? minä huusin raivokkaana.

— Kellarisi ovat ryöstetyt, — vastasi se miehistä, joka oli aarteittemme hoitaja ja jolle emo

oli uskonut sukukellareittemme avaimet, hän oli juuri tullut tarkastuksilta. Mutta suurin kellareista oli minun oma rakentamani, kivistä lato-
mani, ja siihen olin koonnut kaikki kulta- ja hopea-aarteet, jotka suvullemme kuuluivat. Sen kellarin avain oli aina vyölläni, niin kotona kuin eräretkilläkin, ja nytkin minä tunnustelin, — siinä se oli.

Syöksin tuvasta kuin mieletön ja juoksin alas pimeneviä kiviportaita aukaistakseni raskaan oven yhdeksän lukkoa, jotka olin itse takonut ikisepän neuvon mukaan. Haparoin pilkko pimeässä, en löydä lukkojani, en löydä oveakaan, ovi on auki murrettuna, kansan käydä, miehen mennä. Tyhjinä kiviset hyllyt, tyhjinä seinien komerot, jaloissa jotakin rämisi, liekö vanha murtokanki, varretonko jättökirves vai muutako ryöstäjän romua!

Siinä nyt sukunsa kaiken nostattaja, siinä emonsa surman kostaja, siinä syöttäjä orjalau-
man, siinä palkkaaja rahanalaisten!

3.

Ihmetellä minun täytyi, miten suuriksi rauhan ja sovinnon ystäviksi entiset liittolaiseniikin olivat muuttuneet ja vain niiden ainoain vuosien kuluessa, jolloin minä valmistelin suurta kostoretkeäni pohjoisia vihollisiani vastaan.

Suunnitelmani oli sellainen, että rupeaisin salaiseen yhteyteen veljieni kanssa, joista ainakin kahden olin kuullut elelevän ystävyudessa vihollisheimon kanssa ja saaneen näiltä sovittajaisiksi, paitsi paljon rahaa ja riistaa, vielä pyytämänsä työt vaimoikseen.

Aikomukseni oli hiihtää korprien kautta tunte mattomana vakoojana heidän asumiinsa uudistaloihin, viholliskyliin, näkemään, oliko mahdollista kaikki tuo, mitä kotipuolella huhuiliin, vai vieläkö pystyisin saamaan heidät järkiinsä ja yhtymään emonsa surman kostajina sotaretkeeni. Mikä olisikaan ollut luontevampaa kuin että meidän miesten hyökätessä viholliskylään

veljeni olisivat sen sytyttäjinä ja johtaisivat miehemme aarteille. Tuossa tuokiassa olisivat vihollisten kylät porona, herjat kaikki keihästettyinä, koko suku tuhkiin haudattuna. Emomme surma olisi sadoin kerroin kostettu ja taas alkaisi iloinen elämä vapaana täyttämättömän koston painosta.

Teinhän minä tuon vakoiluretken, en tiedä, olisiko ollut parempi olla tekemättä. Istuimmehan me veljekset saman nuotionkin ääressä.

Kotiin palattuani eivät omat mieheni uskooneet, mitä heille kerroin, vaikka veljieni puolesta häveten kerroinkin säästäen.

Veljet puhuivat kuin vieraalla suulla. He kysyivät, olinko minä nähnyt tai kuullut kerrottavan valkopukuisista miehistä, jotka kulkivat Ruotsin kuninkaan asioilla ja joilla oli valta kastaa ihmisiä uuden jumalan uskoon.

Minä herkesin peräti tietämättömäksi ja olin suuresti ihmettelevinäni, mitä miehiä nuo valkoiset olivat, vaikka itsekseni kohta ymmärsin ne juuri samoiksi, joita olin nähnyt meren tuolla puolen Teljän kyliä ryöstäessämme.

Tuskin tunsin heitä entisiksi veljikseni, niin he olivat muuttuneet näinä muutamina vuosina.

Kun rupesin vihdoin puhumaan kotiin palaa-

misesta, he ensin nauroivat, sitten suuttuivat ja sydämistyivät.

Vai sinä meitä kostotöihin tarvitsisit, ja sitten veisit ryöstösaaliin taas kellareihisi lukkojen taa! Mitä ne sinun rikkautesi meitä avittavat? Sinä, suvun vanhin, olit emoinesi meiltä kaiken omistanut ja kellareihisi koonnut, ja meidän muiden, sukumme häntäpuolen, olisi vain pitänyt sinun hyväksesi rantakylää ryöstellä! Ehei, miekkoinen, ne ajat ovat olleet ja menneet! Ryöstättäkää orjillanne ja muilla nulikoilla. Meillä on jo akat ja lapset, olisit sinäkin antanut meille riistamaata omaksemme, kaskimaata polttaaksemme, tannerta asuaksemme, aarteita kootaksemme, aittoihin lukitaksemme, niin kuin on antanut meille emosi tuhoaja. Emo suistui surman suuhun ennen kuin avaimet käsistään hellitti.

Tämä oli kaameaa puhetta omien veljien sanomaksi. Ja jos he luopuivat kostosta tai olivat minua siihen auttamatta, olivat he siis minunkin vihollisiani.

Minä nousin seisoalleni ja painoin pitkäteräisen puukkoni syvemmäs tuppeen, ettei se sieltä liian helposti liukuisi.

Kysyin heiltä vielä: — Jos emomme sur-

maaja antaa teille sopijaisiksi omia riistamaita ja erottaa teille asuinpaikat korpeen, kuka se teitä auttaa vainolaista vastaan, kun ei kylästä apua ennätä?

Taas veljet nauroivat. Minä olin muka sanonut jotakin, joka osoitti suurta tietämättömyyttä uuden ajan oloista.

Enkö ollut kuullut mitään Ruotsin kuninkaasta, he kysyivät, joka oli monin satasoutuisin purjelaivain ja vahvoin sotajoukoin nousemassa Suomen rannoille ihmisiä uuteen uskoon kastatamaan.

Mikä se sellainen usko oli? — olin utelevinani.

— Se on sellainen usko, he sanoivat, että nyt olkoon rauha maassa ja kuningas kieltää kaikki miestapot ja oman käden kostot. Eikä kukaan saa turvattoman kimppuun hyökätä tai kylästä korpeen muuttanutta ryöstää. Tiedä se, tiedä ja varo, ettet joudu kuninkaan vihoihin ja valkoiset miehet sinua kiroa, sillä silloin ei sinun hyvin käy ja kuolemasi jälkeen olet ikuisessa tulessa kärventyvä.

— Vai olette tekin valkoisten miesten suojassa? — minä sanoin, tarpoimiani tavoitellen ja suksilleni nousten. — Hyvinhän olette sitten suojassa meidänkin miesten ryöstöiltä ja minun

kostoltani! Mutta sanokaapa, miten käy emomme surmaajan, joka on teollansa valkoisten miesten tahtoa vastaan niin kauheasti rikkonut? Ovatko he hänet kironneet ja kärventyykö hänkin ikuisessa tulessa?

— Hän on jo rikoksensa sovittanut, — sanoivat veljeni.

Minä kysyin: Sanoittehan hänen elävän ja teille riistamaita lupailleen. Voiko siis hengensiata sovittaa, henkeänsä itse menettämättä? He sanoivat:

— Suuret sopiaiset hän on valkomekkoisille suorittanut. Puolet he antoivat meille, ja kaksinäkin heiltä osasi saisit, kun kävisit sopimassa. Minä sanoin:

— Minä en kostoani rahoihin vaihda. Viekkää hänelle terveiseni: ennen kuin kevätkäki kukkuu, olen emoni kostanut.

Vanhempi veljistäni sanoi:

— Kosto on Jumalan.

Kun minä veljiltä tämän kuulin, muuttuivat he mielessäni niin vihattaviksi, että olisin heidät tuohon paikkaan surmannut, sillä olinpa nyt varma, että he itsekkin olivat uuteen uskoon kastettuja.

Pötkaistessani sukset liikkeelle minä heitä

hyvästelemättä sanoin: Vai on kosto jumalan, eikö enää olekaan miehen!

Mutta he huusivat vielä jälkeeni, vaatien pysähtymään, ja sanoivat:

— Oletpa sinä valkomekkoisista tietämätön! Eikö Kerttusikaan ole sinulle mitään heistä kertonut?

— Kerttuko? Mitä hän heistä tietäisi? — minä huusin ja nostin jouseni käsille.

Veljeni tekivät samoin ja menivät kukin paksumen petäjään taakse, sieltä minua ärsyttellen:

— Lieneekö vielä viikkoakaan vierryt siitä, — he sanoivat, — kun samat papit toivat terveisiä Kerttultasi. — Hän oli heitä vainoojilta varjellut ja talossasi piilotellut, sanoi veli kurkistaen petäjän takaa.

Sen sinä valehtelit! — minä huusin. Ja nyt ensi kerran jouseni lennätti nuolen omaa heimolaistani vastaan. Joku kotihaltijoistammeko lienee minua seurannut ja vavahuttanut oikeaa kättäni, joka nuolen kantaa piteli, vai Tapioko lähetti piikansa sumuttamaan silmiäni: vaskipäinen, parhain nuoleni lensi harhaan ja töksähti petäjään.

Olin iloinen. Ja mitä kauemmas korpiin kotimat kallani syvennyin, sitä keveämmäksi kävi

mieleni, kun Tapio-jumalani omin käsin oli estänyt minua surmaamasta veljeäni ja minä sain palata puhtaana miehenä lempeiden kotihaltijain piiriin.

Muistelin, kuinka me veljet ja sisaret ennen muinoin yhdessä kisailimme, metsissä harhailimme, veneissämme kiikuimme, uimme, sukeltelimme tai talvisin pajassa aseita kalkuttelimme, tuvassa virsuja nivoimme tai nuolia vuolimme, kuunnellen kuuluja kantelomiehiä, joita luonamme poikkesi tuhka tiheään, meidän milloinkaan kyllästymättä heidän lauluihinsa, heidän kertomuksiinsa Hiiden hirvestä, Louhen juonista ja loitsuista. Entäpä, kun sukukunnan kaikki nuoret miehet kokoontuivat kylän raitille kiekkosille! Ja kaikki olimme yhtä ainoata suurta veljeyttä!

Ah, miksi ne ajat eivät tule enää milloinkaan takaisin!

Miksi onkaan tuo uusi jumala muuttanut vanhan, pyhän kotirauhan ilmisodaksi, niin että isät vihaavat poikiansa ja pojat isiänsä ja veljet vainoovat toisiansa!

Ja minun mieleeni painui syvälle pyhä Tapion ääni, joka korven syvyydestä huokui vastaan:

Eivät voita sinua uudet jumalat, ellet vanhoja hylkää!

Silloin minä vannoin mielessäni valan, jonka luulen pitäneeni silloisen elämäni viimeiseen hengenvetoon asti. Ja siitä päivästä asti oli elämäni pelkkää raivokasta sotaa vanhojen jumallemme ja kotihaltijoittemme puolesta uusia hajoittavia voimia vastaan.

4.

Kerttu oli näinä vuosina talossani emännöidessään oppinut kieltämme puhumaan niin osavasti, ettei häntä enää paljonkaan suomalaisesta erottanut.

Hän pelkäsi minua suuresti yhä edelleen, niin kuin olisi aina vieläkin pelännyt minun milloin hyvänsä voivan kiinnittää kahleen hänen nilkkaansa.

Alituisen pelkonsa vuoksi ja kuritusta karttaaksensa hän oppi alusta asti paljon valehtelemaan, ja kielen opittuansa hän oppi myöskin hyvin peittämään valheensa jäljet.

Mutta että hän olisi jo osannut minun huomaamattani piilotella omassa talossani valkomekkoja, sitä en toki voinut uskoa.

Saatuani matkatamineet ja aseet yltäni, syötyäni pari nuorta metsoa, jotka hän oli minulle paahtanut takka-valkean liekeissä, minä heti sieppasin Kertun syliini, ja niin kuin pikku tyttöä

kantaen tuvan karsinan puolelle kuiskasin hänen korvaansa, ikään kuin olisin vain tahtonut mairitella häntä ja hänen hetkellistä suosiotansa puoleeni houkutella:

No, ei kai se Kerttu ole minun poissa ollessani niitä pappejansa täällä piilotellut?

Kertun säpsähdys oli niin äkkinäinen ja niin voimakas, että hän järkenään putosi sylistäni maahan, ja kun hän sitten polviltaan minua katsellen ja vuoroin karhunta- ja virsujen nauhasia hypistellen taas vilkaisi ylös, näytti hänen pelästyksensä yhtä suurelta, kuin jos olisin kirves koholla uhannut halkaista hänen päkallonsa.

Olihan selvä, että hän oli syyllinen.

Mutta yhtä selvä oli, etten minä ikinä pääsisi perille siitä, mitä hän oli noilta papeiltaan kuulut ja saanut tietää, ellen saanut häntä rauhoittumaan ja luottamaan itseeni.

Otin hänet uudelleen syliini istuutuen rahille.

Kysäisin kuiskaten, luuliko hän minunkin kelpaavan kastettavaksi sen uuden jumalan uskoon.

Valehtelemisen henki katosi hänen kasvoistaan. Hän pani kätensä kaulalleni ja punehtumistaan peittääkseen kyyristi päänsä minun par-

toihini. Kuulin hänen kysyvän, mitä minä muka oikein tiesin siitä uudesta jumalasta.

Silloin kerroin hänelle, mitä olin Teljän-retkellämme nähnyt ja asiasta ymmärtänyt sekä myös mitä oppaamme oli siitä tiennyt. Mutta en kertonut pääasiata, sitä nimittäin, jota en ollut veljillenkään ilmaissut, että olimme muutammat liittolaispäälliköt ja minä jo pitäneet yhteyttä valkomekkoisten kanssa, jotka olivat suomalaisia luopioita, ja petos mielessä kastautuneet uuteen uskoon, jotta heiltä saimme urkituksi, mitä he tiesivät uudesta Ruotsin puolelta uhkaavasta sotaretkestä meitä vastaan.

He olivatkin tienneet paljon, sanoivatpa itse kuninkaankin lähtevän liikkeelle satureineen ja laivastoineen. Mutta he vain eivät osanneet ilmaista meille sitä ajankohtaa, jona maihinlasku oli tapahtuva. Se olisi kuitenkin meille ollut tähdellisintä tietää.

Ja nyt juolahti mieleeni, että Kerttu ehkä voisi jotakin tietää niiden valkomekkojen puheista, joita hän oli kellareissani piilotellut. He ehkä tiesivät enemmän, koska arvatenkin olivat vasta Ruotsista tulleita urkkijoita.

Olin arvannut oikein. Kerttu heti intoutui ja kertoi heiltä saaneensa tietää, että jo kohta

tänä keväänä, meren luotua jäänsä, itse piispan odotettiin saapuvan tälle puolelle.

— Niin senkö punalakin? — minä kysyin, — joka sinutkin kastoit?

Kerttu rupesi nauramaan, että minä piispaa punalakiksi sanoin, ja huudahti innoissaan:

— Hän on sinutkin kastava!

Minulla oli vielä paljon urkittavaa, enkä voinut siis hänelle tunnustaa jo olevani kastettu, vaan jätin asian silleen. Kerttu ilmaisi avoimesti kaikki tietonsa ja vastaili jokaiseen kysymykseeni. Meillä olisi talomme halvin orjatyttökin jo arvannut minun kyselevän vain urkiakseni ja epäillyt petosta, mutta Kerttu se vain avoimilla sinisillä silmillään katseli minuun ja luottaen syötti minulle seikkoja, jotka varmaan olivat olleet hänen pappiensa suurimpia salaisuuksia.

Minun olisi pitänyt tietoineni kohta rientää varmojen liittolaistemme luo, sillä sulan aikoihin ei todellakaan ollut enää pitkältä, ja sotavarustuksiin ja uusien heimoliittolaisten koonkutsumiseen oli Kertulta saatujen tietojen mukaan vain aivan täpäralti aikaa. Mutta tässä minua pidätti ihmeellinen uusi viehätys, minkä Kertun lapsekas avomielisyys oli minussa syn-

nyttänyt. En hennonut vielä ottaa häntä sylis-
täni, sillä minuun ei ollut vielä kukaan eläessäni
niin uskonut ja niin luottanut kuin tämä lapsi,
ja minä annoin hänen siinä jaaritella, mitä vain
hänen mieleensä juohtui.

Niin me istuimme sylikkään myöhäiseen pi-
meään asti, hän opettaen minulle, mitä tiesi
siitä ristin jumalasta, tämän pojasta Kiesuksesta
ja pojan äidistä, pyhästä neitsyt Maariasta, —
minä kuunnellen ja hänen palmikoitansa hajoi-
tellen ja taas kokoon nivoen.

Jotakin uutta oli tullut väliimme, ja minä
unohdin tarkoitukseni olleen saada hänet ansaan.

Lopuksi Kerttu tiedusteli, mitä minä ajattelin
ihmisen kuolemasta, ja näin olimme tulleet
kaikkein arkaluontoisimpaan asiaan, mitä välil-
lämme saattoi olla. Sillä tuon uuden uskon
koko menestys eli sen sanomattoman nopea
leveneminen tällä puolen meren johtui juuri
tuosta »kuolemattomuudesta», jota kastajat lupa-
sivat kastetuille, ja ikuisen tulikidutuksen uhasta,
joka oli oleva kastamattomien osana. Ajatus oli
minusta kyllä typerä, sillä mitäpä ihmisessä olisi
enää kärvennettävää, jos hänen ruumiinsa oli
kerran mullaksi muuttunut, tai autuaaksi teh-
tävää, kun hän kerran oli lahonnut. En tosin

uskonut omiinkaan Tuonelan taruihin, sillä vaikka ne olivat kyllä kauniit kuulla laulajain suussa, tiesin, ettei ihminen voi, lahottuaan, enää minkään jokien yli soutaa tai vaeltaa. Ja olinhan vieraillakin mailla vainajain aarteita etsiesämme useinkin nähnyt kuolleitten jäännöksiä, kun he lepäsivät kukin kivensä alla, toinen jo valkoisina luina, toinen vielä muurahaisia ja toukkia syötellen, enkä ollut milloinkaan nähnyt kenenkään heistä pääseen lähtemään syvemmälle maan alle Tuonelan tupia etsimään.

Nuoliko oli minut kerran lävistävä vai olinko kaatuva vanhuuttani niin kuin puu kaatuu milloinkaan enää nousematta, en osannut arvata. Mutta kerroin Kertulle kysyneeni kerran tätä asiaa kuuluisalta Lapin tietäjältä, joka oli sanonut:

— Eivät sinua suuret surmaa, eivät mahtavimmatkaan masenna, kivillänsä eivät sinua jättiläisetkään tavoita, ei kuninkaan ratsujen peitset, eivät piispan soturien miekat sinua kaada, mutta pelkää pientä pistäväistä, jonka peitsi on kuin neula, jonka miekka niin kuin hiirenhammas, sitä pelkää, sitä väistä, se on sinun surmasi saaja.

Kerttu sanoi: Kuinka hiirenkokoinen olento

voisi surmata niin suuren ja voimakkaan miehen?

Ja mitaten minua sekä katseillaan että sylilään hän vain nauroi kokoani ja semmoista ajatusta, että pieni hiiri minut tuhoaisi.

Minä sanoin:

— Kunpa se hiiri et vain olisikin sinä, Kerttu?

Silloin hän nauroi vielä kovemmin ja alkoi pistellä minua eri suunnilta etusormiensa päällä, hokien: siuh! siuh! — ikään kuin olisi läheteltyt minua vastaan lukemattomia kuolettavia nuolia.

Minä olin vangitsemaisillani hänen vallattomat kätensä puristaakseni hänet kokonaan syliini ja nostaakseni toiseen paikkaan, mutta samassa muistin kostovalani.

Sillä aurinko oli noussut ja sen säteet laittoivat akkunan juuri sille kohtaa tuvan perantoa, missä lattia yhä vieläkin punersi emoni verestä.

Koko ruumiini vapisi raivosta ja häpeästä. Pudotin Kertun alas sylistäni.

Kerttu alkoi vapista.

— Minne menet ja miksi hahmosi on muuttunut julmaksi? — hän kysyi pelosta kyyristyen minun eteeni.

Minä sanoin: — Menen kellareihin katso-
maan, vieläkö niihin paljonkin aarteita mahtuisi,
jos tästä lähtisin saalistamaan.

— Mutta miksi kirves on kädessäsi?

— Katsoakseni, vieläkö siellä joku papeistasi
on piilosilla.

Näin sanoen minä avasin permantoluukun ja
astuin kiviportaille. Sitten käskin Kertun sillä
aikaa tuoda sotisopani jälleen esille. Ja kun
Kerttu oli saanut käteeni palavan tuohuksen,
juoksin alas kellareihin.

Siellä en elävää olentoa löytänyt, vaikka sel-
västi näkyi, että oli oltu. Eräissäkin komerossa
oli musta risti kiinnitettynä kiviseinään ja sen
alla oli puhtaita pahnoja viiden kuuden miehen
maata. Vielä oli pahnojen päällä ihmeellinen
musta kirja ja puoleksi palanut vahakynttilä
pystyssä lautasella pienellä rahilla. Sytytin
kynttilän palamaan. Rahilla oli myöskin kum-
mallinen lelu, jommainen oli ollut Kertunkin
vyöllä roikkumassa, kun minä häntä kannoin
palavista kylistä sotaveneeseemme, nauhanen
suuria luuhelmiä, joita Kerttu oli kopeloinut
mymistessään heidän taikojaan. Sammutin tuo-
huksen ja istuin pahnoille, tarkastaakseni vaha-
kynttilän valossa tuota ihmeellistä kirjaa, jom-

moisia muistin kauempaa nähneeni valkomekkojen pitelevän käsissään, kun he kivihuoneessa lauloivat loitsujaan heidän eteensä polvistuneelle väelle, ja jommoisesta he olivat lukeneet loitsujaan minuakin kastaessaan.

Kirjasta en tullut hullua hurskaammaksi.

Siinä oli vain nippu hauraita harmaan valkoisia lehtiä, joihin oli piirusteltu kuvia ja muuten täyteen suurempia ja pienempiä harakanvarpaita. Pistin kirjan taskuuni, kysyäkseni Kertulta, mitä nuo kuvat ja koukerot merkitsivät. Tempasin mustan ristini irti seinästä, mursin sen palasiksi ja lennätin kauas luotani, jolloin pahnoissa olleita pieniä nakertajia pölähti pakoon nurkemmaksi. Mutta yksi niiden poikasista eksyi joukosta ja jäi minua töllöttämään kiiluvin silmin ja hörökorvin virsuni takaa.

Säpsähtäen minä vetäisin jalkani koukkuun, sieppasin vahakynttilän käteeni ja pakenin kiviportaita ylös, minä karhujen kaataja ja vanhojen hautojen koluaja!

Kerttu kuuli kolinan ja avasi lattialuukun.

Minä nousin kellarista, pääläellani pahnankorsia, toisessa kädessäni palava vahakynttilä, toisessa se ihmeellinen kirja.

Kiljahtaen Kerttu juoksi karsinan puolelle.

— Minä näin sen siellä, — sanoin hänelle.

— Kenen sinä siellä näit? — hän kysyi.

— Näin sen hiirenpoikasen, kiilusilmän.

— Voi sinä Lalli, lapsukainen, — sanoi Kerttu, tullen hellästi luokseni, pyyhkien pahnat päästäni ja ottaen kynttilän kädestäni.

Mutta huomattuaan loitsukirjan kädessäni hän peräti kauhistui, että minä, joka hänen tietääkseen en ollut vielä kastettu, kosketin niin pyhää esinettä käsilläni, ja hän käski minun heti polvistua sekä tehdä ristinmerkin, jotta mukakirous lähtisi minusta. »Voi sinua, Lalli, hän voivotteli — sinä pelkäätkä hiiriä etkä tiedä, että yksi ainoakin sana, tuosta pyhästä messukirjasta luettuna, vapauttaisi sinut kaikista peikoistasi ja siitä hirveästä kostosta, joka sinun mieltäsi painaa, ja antaisi sinulle voiman sopia vihamiestesi kanssa.»

Minä kysyin, kuka siis kostaisi puolestani emoni surman.

Kerttu vastasi, että sen oli piispa tekevä, kohta tähän maahan tultuansa. Hän oli kastava ja ristitsevä minut ja sovittava emoni surmaajan kanssa.

— Omalla miekallaanko hän sen miehen lävistää? — minä kysyin.

— Voi Lalli, Lalli, — sanoi Kerttu tahtoen ottaa kirjan kädestäni, — etkö jo vihdoin ymmärrä, että kosto on Jumalan asia eikä ihmisen?

— Ampuuko siis Ukon nuoli, pilvistä tullen, emoni surmaajan kuoliaaksi? Niinkö pappisi ovat sinua opettaneet? — kysyin jälleen.

Kerttu vastasi:

— Eivät he ole niin opettaneet, vaan he sanoivat, että Jumala on antanut koston kuninkaan, piispan ja hänen palvelijoittensa tehtäväksi, mutta sinun on — he sanoivat — annettava anteeksi emosi surmaajalle ja odotettava, minkä rangaistuksen he hänelle määräävät.

Silloin minä lennätin kirjan olan takaa takka-valkeaan, jonka Kerttu oli virittänyt untuvien kärventämiseksi metsojen päältä.

Hän kirkaisi kimeästi ja riensi ottamaan pyhää loitsukirjaa tulesta, mutta perille ennättämättä kaatui pyörtäneenä pankon eteen.

Ja kirja paloi poroksi.

Minä varustausin matkaan. Pukeuduin jälleen sotisopaani, ripustin miekan vyölleni, pistin metsot eväikseni konttiin, ja pian salot jälleen soivat minun viilettäessäni suksillani kohti heimolaisteni asuinsijoja, Pyhäjärven tuolle puolen.

Sitä osaa silloisesta elämästäni, jonka tapauksia muinaistarut, legendat ja myöskin nykyaikaiset historiantutkimukset erikoisesti kosketelevat, en muista läheskään niin selvään kuin tähän asti kuvatun jakson.

Omiin näkemyksiini sekaantuu tästä lähin jotakin outoa hajanaisuutta, jopa ristiriitaisuuttakin, joka pakottaa minut mielivaltaisesti — kertomukseni eheyden vuoksi — hylkäämään toisia ja omistamaan ehkä vähemmänkin voimakkaasti esiin pyrkiviä. Onhan mahdollista, että oman kohtaloni järkyttämänä tuossa toisessa kehityskaudessani olin todellakin kadottanut jonkin verran omien ajatusteni ja tunteitteni koossapitämisvoimaa, ne olivat siksi sisänpäin kääntyneitä, rajuja ja repiviä, niitä en enää voi kiinnittää mihinkään erikoismuistoihin, ne vallitsivat minua kokonaan.

Niinpä en voi ollenkaan muistaa tai tehdä

itselleni selväksi, kuinka kauan olin poissa kotoani sen jälkeen, kun olin jättänyt Kertun pyörryksiin pankon viereen. Olinko vuoden, olinko kaksi? Kaikkea sitä, minkä on täytynyt tapahtua, ennen kuin palasin jälleen kotiin, tuskin voin kolmeenkaan vuoteen mahduttaa.

Kun lähtiessä paiskasin tuvan oven jälkeeni ja ravakassa aamutuulella hiihdin saaren mäkeä alas jälle, oli mielessäni vain yksi ainoa selvyys: en ollut Kertun oikea isäntä, jokin oli hänellä minua ylempänä, se oli se kirottu punalakki ja hänen valju jumalansa sovintoineen ja rahasakkoineen! Punalakki oli Kertulle kuningas ja piispa, mutta Tapio ja hänen väkensä pelkkiä peikkoja!

Särkeä kaikki tuo, olemattomaksi tuhota, tuhkana tuuliin hajoittaa, se oli siis minun ainoa selvyyteni. Minne minä hiihdin, mitä oli ensin tehtävä, mitä sitten, se kaikki vyöryi mielessäni toisarvoisena sekasotkuna.

Mikä olisi ollut helpompaa kuin hiihtää uudelleen vihamieheni asunnoille, jos hänen surmaamisensa olisi ollut riittävä kosto emoni surmasta. Mutta olisinpa tuntenut itseni peräti vaivaiseksi, jos olisin tyytynyt salamurhaan sen jälkeen,

kun viholliseni olivat ryöstäneet puhtaaksi talomme hevosineen, karjoineen ja kellarini aarteineen. Siihenkö olisivat rauenneet vuosikautiset kostonvalmisteluni, siihenkö pitkät neuvotteluni ja suostutteluni, joilla jo vihdoin olin saamassa heimomieheni taipumaan yhteiseen ryöstöretkeen pohjoista kohden!

Mutta nyt, Kertulta urkkimani tiedon tultua tunnetuksi, he olivat muuttaneet mielensä, pitäen välttämättömänä vain koota kaikki voimat meren puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi. Suunnitelma oli sellainen, että kuningas ja hänen soturinsa oli petettävä, oli antauduttava kasteeseen, ja vasta heidän palattuaan takaisin meren tuolle puolen kaikki tavattavissa olevat valkomekot oli surmattava.

Kuinka onnellisia, ylpeitä ja kerskuvaisia kaikki nuo nuoret heimopäälliköt olivatkaan tuosta keksimästään sotajuonesta! Kuinka intohimoisesti he jo hekumoitsivatkaan surmatessaan ajatuksissaan joka ikisen papin, missä ikinä sellainen tavattaisiin! Ja kuinka keveältä tuntui sitten sota- ja ryöstöretkien toimittaminen niissä kylissä, jotka olivat osoittaneet uudelle uskolle mielisuosiota, suostuneet pappien sovintorahoihin ja rauhanvaatimuksiin!

Mutta kuinka toisin asiat sitten kävivätkään! Olisihan luullut lapsenkin ymmärtävän, että Ruotsin herrat olisi ollut ennen kaikkea estettävä maihin nousemasta, mutta meidän onneton sotajuonemme valmisti heille nousun kuin parhaan ystävän rannoille. Vain muutamain paikoin, mihin emme olleet vielä ehtineet antaa juonestamme tietoa, olivat rannikkoheimolaisemme omin ehdoin ryhtyneet vastarintaan. Mitään apua saamatta ylivoimaa vastaan he olivat tietenkin tulleet maahan lyödyiksi, ja heidän sielunsa julistettiin joutuneen paholaisen kärvennettäväksi, koska olivat muka kuolleet kastamattomina. Tämä peloittava julistus, jota nyt saarnaajat levittivät maille mantereille, synnytti suunnattoman kauhistuksen heikommassa väestön osassa.

Ja kun nyt kuninkaan laivaston soturit, kiiltokypärineen, peitsineen, tapparoineen, kilpineen saivat astua maihin kenenkään vastustamatta ja meidän omat luopiomme päinvastoin heitä auttoivat neuvoen karipaikkoja välttämään ja sopivia rantoja heille osoittaen, niin suuret, aseetomat väkijoukot uteliaina riensivät saarille ja niemekkeille heille tervehdystä kiljumaan. Me muut, sotajuonellemme uskollisina, pysytte-

limme taempana, petos mielessä. Sillä mitä helpommin ruotsalainen luuli käännätyksen meillä menestyvän, sitä pikemmin hän oli vievä soturinsa täältä pois ja jättävä tänne vain pappinsa ja piispansa kastamista jatkamaan. Mutta silloin oli meidän verityömme muka alkava ja kaikki uuden uskon papit olivat saavat surmansa.

Näin tapahtui, että valkomekkoja astui maihin laumoittain ja kohta he alkoivat soturien suojaamina saarnata uutta jumalaansa, luvaten iankaikkista elämää ja autuutta niille, jotka antautuivat kastettaviksi, ja näitä oli paljon.

Mutta kun soturit kiersivät senkin joukon, joka oli taempana, menivät hekin kastettavaksi, niin kuin heidän keskinsä oli päätetty. Ja kun sotajuonesta tietämätön kansa näki, että heidän heimopäällikkönsä antautuivat, alkoi väkeä virtaamalla virrata kastetoimituksen paikalle, jokainen kiirehtien toinen toisensa edelle ristittäväksi.

Kuka heistä olisi malttanut olla semmoiseen harvinaiseen juhlaan osallistumatta, jossa loisto ja komeus vietteli, johon yhtyviä virta vei suurten lupausten ja kuninkaallisen suojan helmoihiin, joka ikäänkuin muutti koko ajanjuoksun.

Minä puolestani olin pappien kirjoihin merkitty jo ennen kastetuksi, eikä minua sen vuoksi

kukaan estänyt kasteen toimituspaikalle pääsemästä. Minulle vain annettiin valkoinen mekko ristityn merkiksi.

Taas kuulin samat valkopukuisten poikain hymistykset, niin kuin ennen Teljässä, taas näin samat heiluvat tuohussavut, samat jumalanäidin-kuvat, samat mustat ja kullankiilloiset ristit. Ja taas näin kirotn punalakin! Taas hän seisoi sileällä paadella vuolaan lähteen partaalla, hopeisin kauhoin valellen vedellä ja ristillään koskettaen hänen eteensä vedestä ryömiviä luopioita.

Sotajuonemme ja suunnitelmamme toteutui kylläkin täydelleen sen puolesta, että kuningas katsoi mahdolliseksi, näin odottamattoman menestyksen vuoksi, vetää pois soturinsa ja laivastonsa takaisin meren tuolle puolen jo ennen kuin me olimme luulleetkaan. Hän antoi kuninkaallisen valtansa ja mahtinsa punalakille, jota nyt sanottiin kuninkaan korkea-arvoiseksi Henrikki piispaksi, ja tämän papeille annettiin miekka vyölle ja rautainen seulakypäri päähän sekä turvapaikoiksi kaikki ne mäkilinnoitukset, joita oli ehditty rakentaa rannikon puolustamiseksi heitä itseänsä vastaan.

Mutta sotajuonemme toinen puoli eli pappien hävittäminen keskuudestamme sukupuut-

toon, se jäi täyttämättä. Eikä niin käynyt suinkaan heidän kilpiensä ja miekka-pahaistensa vuoksi, vaan sen suuren suosion tähden, mikä heillä kansan seassa oli.

Sillä niin kuin karja, joka on talven seisonut katoksen pimeydessä, kilvan ryntää avatulle ovelle valonpilkettä kohden, niin oli tuon ikuisen elämän lupaus häikäissyt kansan mielen. Kulovalkeata nopeammin levisi tieto ikuisen autuuden ansaitsemisesta pyhään veteen kastautumisen avulla ja ikuisen kuolemankidutuksen välttämisestä vain pienellä lupauksella olla ryöstämättä vieraita heimoja, olla kostamatta heidän ilkitekojansa ja tyytyä pappien määräämiin tapporahoihin!

Parhaimmatkin toimenmiehet omien heimoistemme joukossa epäröivät juonemme toteuttamista kuninkaan laivaston ja soturien lähdettyä, ja minä olin ainoa, joka vaadin toimeen käymistä, ennen kuin piispa oli saanut puolellensa enempiä liittoheimoistamme. Hän matkusteli ympäriinsä, rohkeasti kuin kuningas ikään, vaati runsasta kestitystä ja asetteli asiamiehiänsä kaikkialle, uhaten suurilla kirkkorangaistuksilla niitä, jotka hänen käskyläisillensä jotakin loukkausta tai vahinkoa tuottivat. Ja erikoisen kirouksensa

alaisiksi hän tuomitsi käräjillensä omankädenkostajat, jotka vastoin hänen asetuksiansa ottivat vanhan tavan mukaan hengen hengestä, käden kädestä ja hampaan hampaasta, niin kuin isäin uskon mukaan miehen sopii ja täytyy.

Salaisissa korpikokouksissamme koetin selittää, että mitä kauemmin siekailimme ja epäröimme, sitä voimakkaammaksi oli piispan valta kasvava. Ja jos hänen asetuksensa saisivat kansan seassa tunnustusta, niin että me vihdoin suosuisimme ottamaan rahasakkoja hengen asemesta, niin mitäpä miehiä — sanoin minä — meille enää nuorisosta kasvaisi. Eivätkö kaikki vihdoin muuttuisi veteliksi nahjuksiksi ja eikö tuo ikirauha herpauttaisi heidän jänteitensä, niin etteivät lopuksi pystyisi edes karhua kehästämään, saati jouta jännittämään! Ja eivätkö Ruotsin herrat silloin pane meitä kaikkia veronalaisiksi ja tee tavallisiksi orjiksensa?

Miehet kuuntelivat kypärät nokilla, haroivat partojansa tai raapivat korvallisiaan.

Uusi sotajuoni oli heillä vain mielessä: ei sen enempää eikä vähempää kuin temmata piispan päästä hänen punalakkinsa. Sillä heidän keskenä kävi sama puhe, minkä olin omalta oppaaltani kuullut jo Teljän retkellä, että koko

loitsukyky ja tenhovoima pysyi piispassa vain niin kauan, kuin tuo punalakki oli hänen päässänsä. Eipä siis, ennen kuin punalakki oli hänen päästään riistetty, ollut ajattelemistakaan moko-
maa loitsijaa ja ihmeittentekijää voittaa.

Mutta lyödä lakki miehen päästä, sitä vartenhan oli mies ensin kiinni saatava, ja ylen vaarallinen saattoi olla semmoisen lakin koskettelu-
minenkin: entäpä kun maa aukeaisi ja niin sitä joutuisi suoraan ikuisen tulen lieskoihin!

Siitäpä nyt ankarat sotaneuvottelut! Kuka piispan lakin riistäjäksi, kuka kansan kaiken käännäyttäjäksi meidän puolellemme? Kuka kaadettujen jumaliemme kostajaksi?

Kun sitten hiihdin tästä kokouksesta allapäin, itse tietämättä minne, ajattelin:

— Taikalakin riistäminen piispan päästä saattaa todella olla sangen vaarallinen asia, ja oman hengen lähtö voi siitä varmastikin olla seurauksena. Jos hän minut kaataisi tai suohon sortaisi, silloinpa kuolisin kostamatta oman emoni surmaajaa.

Näin ajateltuani minä kohta käänsin suksieni kärjet pohjoista kohden. Sillä vaikka en voinutkaan toivoa saavani tähän aikaan ainoatakaan ihmistä mukaani piispan kirouksen uhkaa-

malle omalle kostoretkelleni, niin ainakin minun täytyi ennen kuolemaani ottaa emoni surmaaja hengiltä, vaikkapa kosto jäisikin ryöstön puolelta puolinaiseksi. Ainakin pääsisin valapaton häpeästä ja voisin käydä Kerttua syleilemässä.

Sukseni kiitivät yhä nopeammin ja iloisemmin, mitä lähemmäksi ennätin viholliseni asuinsijoja.

Aamun sarastaessa minä hänet tapasin, Kylälikin isän.

Koko kylän vielä nukkuessa näin hänen menevän riihellensä. Hämärissäkin tunsin hänen onnahtavan käyntinsä. Ammuin hänet kiuaskodan seinää vasten. Nuoli naulitsi hänet siihen.

Menin lähemmäksi katsomaan.

Henki oli lähtenyt. Hänellä oli suu auki ja silmät puoliummessa. Harmitti, että hän oli niin äkkiä henkensä heittänyt eikä enää voinut ymmärtää, mitä hänelle oli tapahtunut. Ei voinut kuulla huutoani eikä tiennyt, kuka hänet oli kodanseinään naulinnut!

Oliko tämä nyt mikään kosto? Entä kun olin päästänyt hänen vaivaisen ristityn sielunsa viilettämään vapauteen ja ikuisia autuuksia kohti! Totisesti hänen suupielensä vetäytyivät makeaan hymyyn, ikään kuin hänen eteensä olisivat ikionnen veräjät auenneet.

Suunnaton haluttomuus minut tapasi. Ikään kuin olisin varsin suotta tärvellyt koko asiani, pitkinä vuosina mietityn ja valmistetun.

Minä katkaisin nuolen ja vedin sen pään hänestä ulos, nostin ruumiin olalleni ja kannoin sen hänen omaan taloonsa.

Tupa oli täynnä vasta herääviä ja hiuksiansa sukivia naisia, jotka päästivät hirmuisen hätähuudon, kun pudotin olaltani vertavuotavan ruumiin keskelle pirtin valkoista permantoa.

Mutta vielä kimakammin he hätäänsä vikisivät, kun sanoin nimeni, huutaen heille:

— Ämmät hoi, peskääpäs nyt permannostanne puhtaaksi Lallin jäljet!

Nyt kuulin naisten parvesta kiljahtavan huudon ja näin yhden heistä vaikerrellen heittäytyvän ruumiin ylitse. Hänen pitkä, sukimatta jäänyt tukkansa valahti hänen kasvoilleen, peittäen ne minulta, mutta minä tunsin hänet heti Kyllikiksi, jonka kanssa olin lapsuuteni viettänyt. Olin surmannut hänen isänsä.

Varmaankin oli Tapio itse tänä yönä johtanut askeleitani pyryisten metsäin halki, osoittanut aamuhämärissä, ketä minun oli ammuttava, ja naulituttanut nuolellani tuon miehen kodan ovipieleen. Hän oli tämän suvun päämies.

Mutta ei siinä kyllä. Oikea kostettava oli sitenkin Kyllikki, joka oli opastanut vihollisen saarellemme. Naisena hän ei tosin ollut surmatavissani, mutta surkoonpa nyt ikänsä kaiken taaton kuolemata ja ikänsä pesköön tuvan valkealta permannolta hänen punaisen verensä tahraa!

Ja pois lähtiessäni sydämeni oli avartunut tyydytetyn koston riemusta.

En ollut vielä kuinkaan kauas ehtinyt talosta loitota, kun jo kuulin hälytystorvien toivotuksia ja tiesin olevani takaa-ajettu.

Harhailin sitten pitkiä aikoja metsissä, yöpyen milloin lappalaisten kotaan, milloin mihinkin.

Uskaltausinpa kerran lankonikin taloon, joka kuului vihollisteni kylään, vaikka olikin vähän erillään. Hän oli ristitty, enkä hänen näkyviinsä olisikaan voinut mennä, mutta sain toki armon omalta sisareltani. Sisarkin alkoi ensin juosta minua pakoon ja sanella joitakin ristittyjen loituisuja minua vastaan. Mutta kun hän näki veren tahraamat vaatteeni ja väsymykseni, joka oli minut lyyhistänyt ovenpuoleiselle penkille, eipä hän hennonutkaan käskeä taipalelle, vaan vei minut piiloon kiuaskotaan, toi syötävää ja sytytti pesään tulen.

Onneksi ei lankoni miehineen ollut vielä susien ajosta kotiutunut ja naiset olivat pellovia loukuttamassa, joten meillä oli hyvä aika rupatella ja menneitä aikoja muistella.

— Otinpa tämän mukaani, kun läksimme kotitalosta, — hän sanoi, nostaen pienen, savuttuneen kanteleen lavitsan alta, rasiasta, — en ole sitä täällä uskaltanut soitella.

Se oli emomme vanha kannel, suonikieli, ikilaulajalta saatu.

Vähän aikaa viriteltyään ja näppäiltyään hän sai siitä lähtemään sointuja. Eikä aikaakaan, niin jo kuulin tuttuja lapsuutemme säveleitä, niin kuin niitä emo oli soitellut, milloin leikiten, kuin metsäpuro olisi kiveltä kivelle hypellyt, milloin itkuun herahtavina, palaamatonta menneisyyttä murehtivana. Nepä aikoja, nepä onnen päiviä, kun suku vielä oli koossa, kun metsät vielä olivat samaa tuvan yhteistä kotia, samosipa niitä kuinka kauas tahansa! Voi sykähtävää riemua, kun majavannahkoja kontit täynnä, punaiset pyyt povessa ja raskaat metsot vöillä, hiihtelimme pitkiltä eräretkiltä kotiamme kohden, mielessä suuren tupamme tuttu tuoksu, sen loimottava liesi, armaan emon hymyily, altapäin valaistut silmäkulmat ja poskipäät, kun

hän pankon ääressä seisten, puurokauha kädessä ja käsi vatsan päällä, nauraen otti vastaan riemukkaasti tupaan pursuavia metsäläisiä, joita lapset jo ympäröivät ja kilvan riisuiivat silokarvaisista ja -höyhenisistä kantamuksista. Soita, soita, sisar kulta, metsä on ollut antoisa! Katso! Pöytä on kohta täynnä paahdettuja pyitä. Haarikat kohta kiertävät miehestä mieheen!

Minä katsahdin sisareeni, miksi hän ei enää soittanut.

Saineet kyyneleet valuiivat hänen silmistään ja tippuivat kanteleen kielille. Hän itki ollutta ja iäksi mennyttä.

Sitten hän huoahtain piilotti kanteleen entiseen paikkaansa ja huolestuneena katsahti kodan ovesta ulos, miesten kotiutumista vainuten.

Kaikki, mikä hänessä muinoin oli ollut, hänen viattomien sormiensa taitamaton kielten näppäily, hänen armaitten solisluittensa välitse pulpuavat sydänsuonet, hänen äskeinen rahilta nousemisensa, — ovesta ulos katselemisensa, — kaikki se yhäkin piti minua menneisyyden kaihoisissa lumoissa.

Kun en minä ollut lähtökiireistä tietääkseni kään, hän kysyi minulta, joko olin kuullut piis-

pan julistaneen minut kirouksensa alaiseksi, kun olin omankäden kostoja harjoittanut.

Minä vain naurahdin ja pyysin vieläkin soittelemaan tuota emomme kultaista kanteletta.

Silloin hän kysyi, tiesinkö minä, mitä se Ruotsin kirkon kirous oikein mukanansa toi sille, joka semmoiseen langetettiin.

Minä hyräilin hänen äskeistä kannellauluansa.

Ja nyt hän kertoi kuulleensa papilta, että semmoinen »pannaan» julistettu ihminen on jumalan ja hänen enkeliensä hylkäämä eikä voi enää missään saada rauhaa, ei maalla, ei merellä, ei metsien luolissa eikä edes manalassakaan. Ja niin kauan kuin piispa ei ole tätä kirousta hänen päältänsä ottanut, älköön kukaan ristityistä häntä puhutelko tai kauan häneen katsoko, vaan menköön hänen ohitsensa, niin kuin ei olisi ihmistä kohdannutkaan, ettei sama kirous häneenkin tarttuisi. Ja sakoitta ja muitta rangaistuksitta jääköön hänen riitakumppaninsa, joka hänet tappaa, ellei piispa ole kiroustaan peruuttanut tai joku piispan käskyläisistä hänelle messukirjaa lukenut ja hän polviltansa ristiä suudellut.

Kuuliko sisareni kotiin palaavien miesten hoilotuksia vai ainoastaan lähestyvää suksien suhinata, hän alkoi levottomana häätää minua

kodasta, omaa kovuuttansa itkien ja puoleksi väkisin työntäen minua ulos. Poloista sisartani surkeillen rupesin vihdoinkin itse tekemään kiireistä lähtöä ja nousten suksilleni sanoin:

— Menenpä tästä katsomaan, onko Kerttu jo saanut tupamme permannon valkoiseksi.

Kohta hiihdin korkeassa kuusikossa, jonka latvat pyryä ennustavasti suhisivat, minulle kodittomuuttani laulaen.

6.

Hiihdin sinne, hiihdin tänne, missään ei ollut kotia minulle. Vieraat pakenivat minut tunnettuansa, ystävät ihmettelivät niin kuin kummituksen nähtyänsä: vieläkö sinä, Lalli, elelet? Luulimme sinun jo aikoja sitten menneen Tuonen vesiä soutamaan, joku näki sinun kaatuneen ja hangen alle hautautuneen, joku toinen kertoi sinun omaan miekkaasi suistuneen.

Kysyin miehiltä säikähtäneiltä: vieläkö on punalakki piispan päässä?

He kaikki nauramaan: jo sinä jotakin kysyt! Ei ole miekkaa vyöllä, ei tikaria mekon alla, mutta ei päästä lähellensä, ristinsä kun vain kohottaa, miehet kohta polvillensa, kädet ristissä rinnan päällä, huulet ristiä suutelevat. Jos ken ojentaa kätensä punalakkia tavoittaakseen, kohta käsi halvaantuen raukeaa tai mies hänen eteensä kaatuu.

— Missä on piispanne? — minä kysyin.

— Pappeinensa ristityitä tekemässä, — sanoivat miehet vältellen. He katsoivat minuun epäluuloisin katsein, ikään kuin olisivat luulleet minun kyselevän asioita, joista hyvin tiesin. Nyt ymmärsin heidän otaksuvan samaa, mitä sisarenikin oli minulle sanonut punalakin olinpaikasta, eli että hän saattoi paraikaa nauttia kestitystä minun omassa talossani. Minä huusin heille:

— Kootkaa väkemme, vetäkää heitä luolista, tai mihin ikinä he ovat piilottuneet, kajahtakaa sotatorviinne ja kutsukaa heidät ympärillenne, sillä suuri sota on nyt nousemassa. Älkääkä hajotko, ennen kuin olen luoksenne palannut!

Näin sanoen minä aloin voimieni takaa hiihtää vanhaa kotitaloani kohden. Vasta sitä lähelessäni lapsuudesta tutut tienoot pysähdyttivät minun hurjan vauhtini ja saivat ihmettelemään outoa muutosta, minkä alaisena kaikki tuntui olevan, vaikka minä en suinkaan neljää vuotta enempää liene kotiani näkemättä ollut. Olisivatkohan mäet, ahteet, kyläkujat ja itse talokin tuolla saarellansa pienentyneet kauan poissa oltuani, vai olisivatko muistoni suureenneet, kun

ajatukseni alituisen olivat sen liepeillä keinu-
neet, kun Kerttu oli minulle muka tuvan täydeltä
lapsia synnyttänyt, joille minä nuolia vuoles-
kelin, kun entiset jumalat jälleen metsissä hal-
litsivat ja entiset kotihaltijat pirtissä.

Vanha Teljän oppaani oli kai hänkin luullut
minua jo aikoja kuolleeksi, koskapa hän säikäh-
täneenä oli juosta tiehensä rekivajan äärestä,
missä hänet tapasin.

Hän kertoi piispan juuri ikään lähteneen aja-
maan pappeineen talosta, jossa olivat Kertun
kestitystä nauttineet jo viikon aikaa. Ja hän
rupesi luettelemaan niitä heinämääriä, joita oli
piispan hevosille syötetty, mutta minä en malt-
tanut enää hänen tilejensä kuunnella, vaan mo-
lemmin käsin kuristaen häntä kurkusta kysyin,
mihin suuntaan he olivat ajaneet?

Pelästynyt orjani ei tiennyt vastata, käski
kysymään emännältä.

Minä vihurina tupaan.

Kerttu ehätti jo eteisessä minua vastaan. Hän
oli parhaissa hepenissään, kauniimpana en ollut
sitä kassapäätä vielä ikinäni nähnyt. Hän peräy-
tyi tuvan ovelle, selin painaen sen kiinni, niin
kuin olisi tahtonut kieltää minulta tupaan pää-
syn.

Minut äkkiä huomattuansa hän tuupertui säikähdyksestä, tottapa olin ollut hänenkin mielessään jo aikaa sitten vainajana. Hän kiljahti, mutta ei tiennyt minne paeta, kun minä seisoin ovensuussa, tavoitellen häntä käsilläni.

Ymmärsin heti, että jos nyt kysyn, hän syöttää minulle valheita, enkä punalakin matkoista saa mitään tietää. Tässä ei auttanut muu kuin vanha keino: saada hänet ensin rauhoittumaan ja antautumaan.

Aukaisin sylini, ikään kuin häntä luokseni pyytäen, ja sanoin mairitellen:

— Tiesitkö minua odottaa, kun on noin kauniit helyt rinnoillasi? Vai lieneekö täällä käynyt suuria lahjamiehiä vierailta mailta? En ole ennen mokomia koruja talossani nähnyt! Kerttu, Kerttu, tule jo!

Hän lähestyi minua pari askelta, mutta epäluuloisena ja arkaillen peräytyi taas ovellensa.

Sitten valehtelin:

— Olen saloja ristiin rastiin kierrellyt, piispaa etsien. Olisi ollut asiaa. En löydä mistään.

Kerttu vaikenä, kalpeana vavisten.

— Ajattelin, olisiko hurskas piispa tullut tänne — minut kastaaksensa.

Tämän kuultuansa Kertun kasvot vihdoin

kirkastuivat. Hän teki taas askel askeleelta tuloaan minua kohden. Vihdoin hän juoksi syliini, ja minua hillittömästi puristellen saneli hätääntyneenä, kiireisesti:

— Voi Lalli, Lalli, piispa juuri ikään ajoi talosta renkeinensä! Olisitpa ennen joutunut, hän olisi varmaan sinut kirouksesta päästänyt ja ristinyt. Minä rukoilin häntä, ja katso, kun hän oli tämän talon siunannut, katosi veriläikkä luukun päältä ja permanto oli valkoinen.

Mutta minä tiesin, että veriläikkä, jos oli kadonnut, oli kadonnut sinä hetkenä, jona nuoleni oli lävistänyt emoni surmaajan. Vai se punalakki oli tehnyt kostonikin omaksi ansiokseen ja minun puolestani muka sovittanut murhan! — Jos olivat ajatukseni olleet mustina, niin nytpä ne siitäkkin mustenivat.

Mutta minä sanoin leppeästi:

— Vai oli tullut minua kastamaan? — Jospa olisi noutaa piispa takaisin, ennen kuin tupaan astun.

Kerttu ihastui ikihyväksi. Minä sanoin:

— Kun voisi vain tietää, mihin suuntaan he ajoivat?

— Etelään, etelään he ajoivat, sinua hakien,
— huusi Kerttu riemuissaan.

Avasin oven lähteäkseni.

Kerttu sanoi kummastellen:

— Mihin sinä kirvestä viet?

Minä pudotin kirveen kädestäni, sillä minulla oli myös miekka vyöllä.

Ja niin jäi Kerttu suurin, kauhistunein silmin kynnykselle jälkeeni katsomaan, minun hypätyssani suksille ja hurjaa vauhtia syöksyessäni saaren etelärinnettä alas jälle.

Kun ajajat huomasivat minun lähestymiseni, he eivät lyöneetkään hevostansa lentoon juoksemaan, vaan päinvastoin hiljensivät vauhtia.

— Hän aikoo sortaa minut suohon pelkin sanoin, — ajattelin, — niin kuin on tehnyt muillekin vihollisillensa. Lienevät loitsusi muihin pystyneet, Lallia et toki saa polvillensa!

Saavuttaessani reen olivatkin hänellä jo ristit esillä, kultainen taikasormus kiilsi hänen sormessansa ja punainen lakki oli hänen päässään. Reki oli pysähtynyt.

Mutta minullakin oli pitkäteräiseni jo vedettynä tupesta. Ja juuri kun hän ojensi molemmat kätensä minua kohden alkaen sanella vieraskielisiä loitsujansa, pistin häntä sydänelaan.

Kohta ensi pistoksesta hänen kätensä raukesivat alas ja suu vääntyi kuoleman kivusta.

Kun pistin syvemmälle pehmeihin lihoihin ja

tein puukollani viimeisen leikkaavan nykäyksen, niinkuin teuraalle tehdään, runnahti hänen ruumiinsa kokoon.

— Siihen kuolit, kuolematon!

Mutta hänen suunsa ympärille levisi sama ihmeellinen hymy, minkä jo olin nähnyt emoni surmaajan kasvoilla.

Ja taas minun sydäntäni kouristi ajatus, että olin ehkä tämänkin, suurimman viholliseni, päästänyt jotenkin livahtamaan autuaitten maille. Semmoinen sanomaton väsymys minut tapasi, että olisin siihen paikkaan nukkunut. Enkä muistanut, mitä olin tehnyt ja millä asioilla ollut.

Vasta muutamia askeleita poistuttuani reen luota muistin miehet, jotka minua korvessa odottivat, ja että minun oli otettava piispan punalakki omaan päähäni.

Sen teinkin. Istuen rekeen, kuolleen piispan viereen, — renki oli paennut — minä irroitin leveät nauhat piispan niskasta ja vedin punalakin hänen päästään. Pää oli hevosenkallon muotoinen, lakiluu harjallaan niinkuin kuikan, hienot, kalvenneet otsasuonet siinä vielä siinsivät syvenevien ohimokuoppain reunoilla.

Vedin punalakin päähäni, sidoin nauhat niskaan ja kaulaani. Sormusta en saanut hänen sor-

mestaan. Lakin reuna tuntui sametin hienolta minun otsaani vasten. — Ei minulle mitään tapahtunut. Nauhatkin vain hivelivät ihoani. Ei mitään tapahtunut siitä, mitä miehet olivat ennustaneet.

Ei mitään.

Muuta kuin että äkkiä heräsin unesta ja kahadin kuolleen miehen vierestä pystyyn.

Kaikki oli taas muistissani ja selvänä, mitä olin tehnyt, mitä tekemässä ja mitä varten. Kohta minä pyrynä hiihdin korpia kohden.

Kuitenkin minun täytyi useat kerrat pysähtyä ja katsoa taakseni, sillä suksieni kannoilla hiihti vielä joku toinen. Joka kerta kun käännyin katsomaan, ei siellä kyllä ollut ketään, mutta hiihtäessäni taas lievä paino tuntui suksissa.

Olisikohan tuo ollut piispa vainaja? Seurasi ehkä minua, estääksensä miesteni nostattamista sotaan? Sillä totisesti oli aikomukseni olla ainoankaan valkomekon henkeä säästämättä, missä ikinä heitä tapaisimmekin! Mitähän se piispa minusta ajattelikaan, kun luuli minun kummituksia säikkyvän!

Noustuani vuorelle ja juuri ennen kuin laskin alamäkeen, kuu pilkisti taas pilven alta, ja minä ajattelin: käännynpähän äkkiarvaamatta,

niin saan nähdä taas sen lintukallon ja ohimoilla pikkusuonet, ja nauran häntä vasten silmiä, jotta hänkin näkisi, ettei minua mikään mahti voita, ei edes Manalankaan.

Mutta takanani ei ollut ketään. Olipahan lylyn kannalla vain pieni sammaltukko, jonka sukseni lie mukaansa raapaissut. Ja tuoko se muka oli minulle painoa lisännyt!

Mäen laskettuani, kun tulin taas aukealle ja sittenkin lylyni tuntui raskaalta, ajattelin: lie-nee sukseni haljennut sälölle ja siihen sammaltukko tarttunut.

Katsoin. Ei siinä mitään sammaltukkoa ollutkaan. Olipahan hiironen, pesi pienoisia etutassujansa, takatassuillansa istuen. Maltas, ajattelin, — sivuutan minä suksillani nelistävän hevosen, enkö mokomata hörökorvaa jälkeeni jättäisi!

Pyyhkäisin porkalla hiiren lumeen ja läksin potkaisemaan suuren suotasangon yli. Jos joku syrjäinen olisi minut nähnyt, hän olisi ajatellut: tuota miestä kuolema ajaa. Kerttu oli sanonut: kuinka voisi hiirenkokoinen olento noin voimakkaan miehen tuhota! Minä nauroin itselleni niin, että suosalo kaikui. Mutta taakseni en uskaltanut katsoa.

Siinä se jo olikin suosalon tanner, jossa miehet minua odottivat.

Lennähdin sammalkivelle heidän keskellensä.

Mutta kun he näkivät punalakin päässäni, ymmärsivät he piispan vallan olevan lopussa ja minun valtani alkaneen. He ulvoivat mielihyvystä ja kalistelivat kilpiänsä.

Minä olin nyt heidän kuninkaansa, eivätkä he enää rahtuakaan epäilleet täyttää käskyjäni, vaan haltioissaan hyppivät ja loiskivat ja vannoskelivat valojansa.

Minä latelin selvästi miesten eteen kaikki ne syyt, jotka saattaisi meidät Ruotsin herrain orjiksi, jos vain omistimme tuon uuden uskon ja hylkäsimme omat jumalamme. Jos emme enää saaneet ryöstää takaisin sitä, mikä oli meiltä ryöstetty, — jos lappalaisetkin saivat maksaa veronsa suoraan Ruotsin kuninkaalle eikä meille, — jos kosto-oikeus meiltä otettiin ja rahoihin vaihdettiin, — jos aarteemme oli jaettava tasan meidän ja ansiottomien kesken, — jos meitä saatiin lyödä ja se asia vain rahasakoilla sovittaa, emmekö silloin jo olleet itsekkin puolestamme orjiksi muuttuneet?

Se korvia huumaava pauhu ja kalistus, mikä tällaisia sanojani seurasi, osoitti selvästi, että

miehet olivat nyt peräti minun vallassani, ja olisin voinut saada heidät heti mukaani pohjoisten vihollisten kyliä hävittämään ja puhtaaksi ryöstämään, jotta kostoni olisi ollut täydellinen ja miehenmittainen.

Puuttui vain vielä jokunen sana tai vaikkapa vain ojennetun käden viittaus, niin sotahuutojansa karjuen tämä suuri miesten joukko olisi eri suunnille hajonnut, maan ääristä maan ääriin samonnut ja jokaikisen papin surmannut, joka olisi tielle sattunut. Vapautemme olisi säilynyt, herruutemme olisi jatkunut, vanhat jumalamme olisivat jääneet kunniaan.

Mutta se viimeinen sana tai se kädenojennus puuttui. Ja se puuttui aivan vähäpätöisestä syystä, niin naurettavan vähäpätöisestä ja mitättömästä, että nyt vieläkin, kahdeksansadan vuoden kuluttua tuosta kokouksestamme, tuskin ilkeän sitä tunnustaa.

Asia oli semmoinen, että minun puhuessani ja juuri, kun olisin parasta pontta sanoihini tarvinnut, minua suuresti häiritsi metsähiiroseni vikinä jossakin sammaleissa jalkojeni alla. Se oli kai sittenkin pysynyt suksieni kannoilla ja nyt vielä löytänyt toverinsakin, sillä kun katsahdin alas, oli siinä kaksi samanlaista hörökorvaa,

ja niitä oli ehkä enemmänkin sammalien alla, koskapa kävi kova vikinä ja minun täytyi alituisen katsella jalkoihini, etten heitä polkisi ja tuottaisi kokouksellemme häiriötä.

Heidän mielestensä (nimittäin noiden hiirien) minä en puhuessani ollenkaan pysynyt pääasiassa, siinä kysymyksessä, miten nyt itse, piispan valta käsissäni ja punalakki päässä, selitän kansalle elämänarvoituksen. Sillä olihan tuo kuolemattomuuden lupaus mennyt syvälle kansan mieliin, ja hiirien käsityksen mukaan tarvittiin nyt tietenkin vielä voimakkaampia ja kou-raantuntuvampia lupauksia, jos tarkoitukseni oli käännättää kansa takaisin vanhojen jumalien puoleen. Mutta tarpeellisia sanoja tuon viki-nän vuoksi en saanut kielelleni.

— Mitkäs kirput sinua nyt purevat? — kuul-lin jonkun lähimpänä seisovista miehistä sano-van, joka oli kummastellen katsellut sammalta sotkeviin jalkoihini.

Ja jotkut toisetkin naurahtivat.

Mutta minä en kyennyt nostamaan katsettani hiiristä, etteivät ne olisi ruvenneet nousemaan korviini asti kuiskimaan, mitä eivät luulleet minun kuulevan alhaalta.

Miesten jännitys pääsi laukeamaan tyhjiin,

ja toiset nauraen, toiset muuten omiaan rupattellen he kysyivät minulta alkaessaan hajota; aioinko ollenkaan ja milloin aioin jatkaa kokousta ja johtaa heidät retkelle ristittyjä vihollisia vastaan.

Minä määräsin ajaksi kevätsulan. Tarkemmin en voinut määrätä enkä päivää nimittää, sillä juuri silloin oli kaksi hiirosta nousemassa ylöspäin miekkani tuppea myöten, ja minun täytyi karistaa ne alas.

Vasta miesten lähdettyä hiiret jättivät minut. Vaivuin toiselle sammalkivelle. Olin näännyksissä kuin hirvi, joka on peninkulmia uinut ja henkitoreihin asti väsynyt. Istuin kivellä lyyhyksissä, kuunnellen lähteneiden miesten naurunsekaista rupattelua, joka eteni etenemistään honkain taa ja painui yhä kauemmas metsiin. Lopulta se kuului tasaisesti hiljenevänä sorinana, josta vain jokunen äänekkäämpi naurunremahdus erottui.

Niin kuin oma elämäni olisi askel askeleelta loitonnut luotani.

Muuta en enää tehtäväkseni ymmärtänytkään kuin surmata oma koito itseni.

8.

Harhailin kauan metsissä, hakien paikkaa, missä voisin surmatekoni tehdä kenenkään minua enää milloinkaan löytämättä.

Olisihan niitä tietäjämiehiä ja loitsijoita ollut, varmasti olisivat pystyneet vapauttamaan minut niin vähäisestä mielenhäiriöstä kuin noiden hiirten alituisesta näkemisestä. Mutta tappioni ja häpeäni olisi vain tullut sitä suuremmaksi. »Punalakki on sinulla päässäsi ja piispan kaikkivalta käsissäsi, etkä pysty luotasi karkoittamaan — hiirosia!» Näin olisivat vanhat tietäjät minulle sanoneet, ja sitä olisi kaikki kansa nalkuttanut elämäni viimeiseen päivään asti. Parempi toki kohta hävitä olemattomiin.

Kun vihdoin, monta aikaa tarkoituksettomasti sinne tänne vaellettua, ihmisiltä piileskeltyäni, öitä milloin heinäsuovan alla, milloin sammalvuoteella vietettyäni, — kun vihdoin nälkiintyneenä työnsin miekkani kahvan maata

vasten ja olin syöksymäisilläni sen terään, näin Kertun ihmeekseni katselevan itseäni lempein silmin maasta käsin. Hän makasi selällään, ja hänen molemmat kätensä olivat minua kohden ojennettuina, ikään kuin hän naurusuin olisi käskenyt unohtamaan kaiken, mikä oli välillä lämme ollut, valat, kostot, surmat, — ja vain vetänyt luokseen, rinta vasten rintaa, lepoon, rauhaan, autuuteen . . .

Silloin muistin Kertun sanan, jonka hän oli sanonut juuri ennen kuin minä olin lennättänyt messukirjan takkavalkeaan: »Voi sinua, Lalli, sinä pelkääät hiiriä etkä tiedä, että yksi ainoa sana tästä messukirjasta vapauttaisi sinut niistä ja kaikista tämän maailman peikoista!»

Uusi toivo syttyi minussa.

Hiipisinkö yhdenkään ihmisen näkemättä Kertun luo? Ja siellä me yhdessä hakisimme takkapesän tuhkista, eikö joku pieninkään palanen tuon kirjan lehdistä olisi palamatta säilynyt ja Kerttu sen avulla voisi loitsia minut hiiristäni vapaaksi.

Jo silloin metsissä vaeltaessani minun on täytynyt olla täyttä järkeä vailla, koska saatoin olla huomaamatta sitä kiljuvaa ristiriitaa, minkä tämä uusi tuuma sisälsi. Piispan pyhän kir-

jan jäännöksien avulla tahdoin vapautua hii-
ristäni — vain voidakseni kevään tultua koota
jälleen mieheni ja surmauttaa kaikki hänen pap-
pinsa! Luultavasti Kertun jälleen näkeminen,
hänen apuunsa turvautuminen, hänen armai-
den sormiensa hyväily veti minua niin vastusta-
mattomasti puoleensa, etten voinut selvästi ta-
juta, missä tarkoituksissa hänen luoksensa vael-
sin, peräti nääntynyt kun olin.

Minua ei liene koko matkallani kuitenkaan
yksikään ihmissilmä huomannut, kun vihdoin
eräänä yönä kuutamon vaihtuessa aamun saras-
tukseen saavuin kotimäelle. Sukset luisuivat
jaloistani, sauvat putosivat käsistäni, ja minä
laahustin puolikuolleen tupani ovelle.

Avasin sen hiljaa raolleen nähdäkseni, oliko
tuvassa ketään. Ovi ei narahtanut.

Ei ketään.

En sittenkään astunut sisälle, vaan katselin
niin kuin vieras mies vieraaseen tupaan, jonne
ei uskalla isäntäväen poissa ollessa astua. Pu-
nerva auringonsäde valaisi pirtin valkoista per-
mantoa, jolle oli viskelty katajanhavuja. Siellä
täällä näin Kertun illasta jääneitä töitä. Äsken-
hän minä tässä tuvassa kävin, mutta olin kai-
keti niin kiihdyksissäni, etten silloin huoman-

nut, miten se oli muotoansa muuttanut. Nyt sitä tarkastelin ovenraosta sitäkin uteliaammin.

Valoaukon puoleisella seinällä oli lasta sylissä pitelevän naisen kuva, ja minä muistin selvästi nähneeni jotakin sen tapaista katsellessani Teljän kivihuoneen ovesta sisälle. Siellä oli myös suuri risti ja siihen naulittu puinen miehen kuva, kädet harallaan, kullalla ja hopealla siroteltuna, ja kultainen vanne pään ympärillä. Ristin alla oli pöytä ja siinä paksuja vahakynttilöitä kultaisissa jalustoissa, sekä kirja ja kaksi korkeata hopeista maljaa. Mutta kun minä nyt ovenraosta tarkastelin omaa tupaani, niin eikös minunkin pöytäni kohdalla ollut seinässä kultakoruinen musta risti, kaksi ohkaista vahakynttilää pöydällä, avonainen kirja (kaiketi uusi messukirja) ja hopeinen malja.

Aloin arvailla, että piispa ja hänen pappinsa, luullen minun jo menehtyneen, olivat valinneet minun taloni asuin- ja kokouspaikakseen, jossa olivat toimittaneet ristityilleen jumalanpalveluksia ja taikojaan. Kerttu oli ehkä ollut heidän kirkkonsa emännöitsijänä.

Kohta minä sainkin hänet nähdä — yhä samasta ovenraosta.

Hän tuli uudesta ovesta, karsinan puolelta, kalpeana ja ihanampana kuin milloinkaan, ei sitä ovea ollut minun aikoinani ollutkaan. Hänen silmänsä olivat itkettyneet ja kasvonsa ikäänkuin murheesta nääntyneet. Ja minä arvasin kohta, että hän oli surrut piispansa surmaa.

Hän meni oikopäätä sen vaimonkuvan eteen, jolla oli lapsi sylissään, ja pani palavan vaha-kynttilän kuvan eteen. Sitten hän meni itse polvilleen permannolle ja ristinmerkkejä tehden otsansa ja rintansa ylitse vaipui kumarruksiin maata vasten, niin että hänen pitkät keltaiset palmikkonsa kiertyivät pyörylöiksi lattialle. Mutta hänen ruumiinsa vapisi voimakkaissa itkun nyyhkytyksissä.

Vihdoin itkunsa hillittyään hän nousi ja meni peremmälle ristin alle kumartelemaan. Hänen käsivartensa olivat ristikkäin rinnan ylitse, ja koko hänen suortuvainen päänsä oli punertavien auringonsäteiden valaisemana. Sitten hän rupesi oikealla kädellään taas otsansa ja rintansa ylitse ristinmerkkejä tekemään, mymisi minulle käsittämättömiä loitsurukouksia ja vasemmalla kädellään kopeloi vyöstänsä riippuvan paulan luisia nappuloita. Olipa kuin Ilmattarista ihanin olisi taivaankaarelta kaikkine autereisine värei-

neen laskeutunut tätä ihmismajaani pyhittämään. Vanhat lapsuuteni kotihaltijat kurkistelivat hekin tätä näkyä mikä pankkopenkin alta, mikä kiviunin takaa, mikä samasta ovenraosta kuin minäkin, pyrkien sitä yhä suuremmalle raolle avaamaan.

Yhä suuremmassa laumassa me tunkeuduimme esille, enkä todellakaan tiedä, milloin minä astuin kynnyksen yli, kaikki olot ja entisyydet unohtaen, vain Kerttua kohden ojentuen.

Hän katsahti ovelle ja näki minun seisovan sen suussa kuin rosvon, piispan lakki päässä, vaatteet repeytyneinä ja ryvetyksissä.

Kauhistuksen vavahdus kävi hänen ruumiinsa läpi. Hän teki torjuvan liikkeen minua kohden, niin kuin olisi pelännyt minun tappavan hänetkin noiden kuvien ja ristien vuoksi.

Mutta minä kohta kysyin häneltä, taitaisiko hän tuon pöydällä olevan kirjan avulla loihtia hiiret kintereiltäni.

Sen sanottuani jalkani eivät enää kantaneet minua ja minä vaivuin lyhyhistyksiin ovensuun lavitsalle niin kuin nöyrytnyt ja myyty mies.

Kaiketi Kertunkin tuli minua surku suuren sortumiseni nähdessään. Ja varmaankin hän luuli minun katuvan surmanneeni piispan, kos-

kapa hän koetti järkyttää mieltäni siihen suuntaan ja kyynelsilmin puhui minulle näin:

»Oi Lalli, Lalli, miksikäs tämän teit? Hän oli sinun ystäväsi. Hän odotteli sinua, kääntääkseen sinun mielesi ja johdattaakseen sinut armotuimen eteen. Hän rakasti sinua, Lalli. Hän sanoi, että suurista vainoojista on ennenkin tullut Herran uskollisimpia palvelijoita. Hän odotti sinusta uuden uskon voimakasta esitaiselijaa, joka olit kokoava ympärillesi keskenään vihamieliset heimot, joka olit yhdistävä heidät keskinäiseen sopuun ja rauhaan, niin että kaikki ryöstöt ja tapot, kostot ja sodat heidän välillensä olisivat ikuisiksi ajoiksi päättyneet ja olisi vain yksi Herralle uskollinen kansa. — Pyydät, että minä loihtisin nuo hiiret sinun kintereiltäsi. Tiedä, etteivät ne olekaan mitään hiiriä, vaan Herran lähettämiä sinun mielesi käännäyttämiseksi Herran puoleen. Sen tähden sanon sinulle: ennen kuin minä niille mitään voin, ota tuo lakki päästäsi.»

Tapailin molemmin käsin päätäni. Olinhan unohtanut punalakin. En sitä ollut vielä kertaakaan päästäni ottanut, vaan se oli siellä ollut yöt päivät ja oli siellä pysyvä merkinä siitä, että piispan valta oli loppunut ja minulle siirtynyt.

Ymmärsin tällä hetkellä selvääkin selvemmin koko sen ristiriitaisuuden, minkä pyyntöni sisälsi.

Hilliten hirmuisen raivon purkautumasta ilmoille, jokaisen jäseneneni hiljaa vavistessa, kysyin Kertulta vielä kerran, tahtoiko hän loitsia hiiret kintereiltäni vai ei. Mutta Kerttu otti ristin seinältä ja sanoi uudelleen:

— Siis paljasta ensin pääsi tämän ristin edessä.

— En ikinä! — minä huusin, ja raivoni puhjetessa valloilleen minä vedin huotrasta miekani, jolla olin piispan lopettanut. En voi enää ratkaista, teinkö tämän itseni vai Kertun surmaamisen aikeissa.

Olin näkevinäni kolmen valkoisen miehen astuvan esille. Varmaankin Kerttu oli avannut heille oven tuvan perältä, missä semmoista ei ennen ollut. Heillä oli ristit rinnalla ja paljastetut pitkät miekat käsissä.

Ja minä ymmärsin nyt, että Kerttu oli muuttanut tämän entisen sukutupani ristittyjen kirkoksi ja asettanut nuo miehet sen papeiksi ja että he aikoivat väkisin riistää punalakin päästäni taikka sitten tappaa minut.

He lähestyivät minua kolmelta suunnalta, hil-

jaa ja vakavasti, niin kuin olisivat vain suorittaneet jotakin kirkollista toimitusta.

Silloin minä, hurjasti hosuen miekalla joka puolelle, ryntäsin heitä vastaan, varmana että Lapin tietäjän ennustus oli nytkin pitävä paikansa ja mikään miekkavalta ei ollut minua voittava. Sillä mitään hiiriä en minä nähnyt, en pöydän kulmalla, en kiukaan kivillä, en pankolla, en rakosien pimeissä. Enkä tässä raivoni hurjassa karjunnassa ja miekkojemme kalskeessa luullut hiirien enää uskaltautuvankaan piiloistaan esille. Olin unohtanut, en luullut, en uskonut . . . ennen kuin — voi teitä, vanhat ikijumalat, miksi ette minua auttaneet! . . . ennen kuin kesken pahinta melskettä kuulin jälleen tutun vikinän juuri tuossa oman korvani takana!

Käteni herpautuivat, miekka kilahti maahan, aivoni sumenivat, enkä minä koko elämästäni muista enää mitään muuta, en tiedä, miten minun tässä raivokohtauksessa kävi ja mikä oli loppuni.

Onhan hyvin mahdollista, että — niinkuin Pyhän Henriikki piispan surmavirressä kerrotaan — piispan hiippa lopultakin kiskottiin minun päästäni ja että silloin päänahkani oli seurannut mukana. Eipä se olisi suuri ihme

ollutkaan, sillä olinhan hirmuisista kärsimyksistä välittämättä uskollisesti pitänyt tuota taikalakkaa päässäni yöt päivät kuukausikaupalla, vaikka sen alla omaa ihoani oli jo alkanut polttaa ja ajaa mädälle.

Yhtä mahdollista on, että jokin tositapaus on antanut aiheen siihenkin mainitun legendan väitteeseen, että hiiret ajoivat minut lopulta rannallamme kasvavaan puuhun, jonka ne sitten nakersivat juuren kohdalta poikki ja se kaatui järveen, hukuttaen minut. Miksi puuhun? Vaikka olinkin ilmeisesti mielipuoli, on minussa täytynyt olla kuitenkin järjen rippeitä ymmärtääkseni, että sadoiksi ja tuhansiksi monistunut hiirilauma, joka kaikki kotipellot täyttäen ajoi minua takaa, olisi tavoitettuaansa siihen paikkaan syönyt minut. Puussa ollen minun oli tietenkin paljon helpompi potkia päälleni tunkeutuvia hiiriä jälleen alas. Mutta kuinka niillä oli järkeä nakertaa puu poikki?

Jos Kerttu olisi saanut tämän asian selittää, hän olisi sanonut, että hiiret eivät olleet hiiriä, vaan kaikkivallan lähettiläitä eli oma katuva omatuntoni. Hän olisi kääntänyt koko asian mitä suurimmaksi kunniaksi minulle, koskapa hänen pyhä kaikkivaltansa muka oli näin astunut

välittömään yhteyteen minun kanssani, vaikkapa vain soimaamallaakin minua.

Tietysti koko legenda syntyi hänen kertomustensa johdosta, sillä yksikään elävistä ihmisistä ei tiennyt mitään minun hiiristäni ja niiden hukuttavasta voimasta minun suhteeni. Mutta muut — surmatun piispan oppilaat ja hänen vihkimänsä papit — ne ne sitten panivat alulle legendan ja käänsivät asian yhtä suureksi häpeäksi minulle kuin Kerttu oli tahtonut siitä kunniaa minulle tehdä.

Sillä vaikka pahantekijän ja vallankin piispansurmaajan oli saaminen kostonsa vasta kuoleman jälkeen, helvetin ikuisissa liekeissä, niin siihen nähden, etteivät läheskään kaikki ihmiset vielä ymmärtäneet, mitä se iankaikkisuus oikein oli, ikuinen autuus sen paremmin kuin ikuinen kidutuskaan, valkoiset opettajat tahtoivat heille osoittaa ja opettaa, että kyllä niin suuri rikollinen kuin piispansurmaaja sentään jo tässäkin ajallisessa ja näkyväisessä elämässä saa rangaistuksensa. Sen vuoksi he legendassaan nyljettivät nahan pääkallostani ja syöttivät minut hiirillä, tehden loppuni mahdollisimman häpeälliseksi niin ristittyjen kuin pakanainkin silmissä.

TOINEN OSA

LALLI HELVETISSÄ

Se valtavan huikea kaarilento, jonka minä veteen kaatuvan puun latvassa mielipuolena istuen tein, näytti vieneen minut vain aikakaudesta toiseen. Lento ei siis päättynytäkään tukehtumiseen ja kuolemaan, niinkuin olisi odottanut, vaan päinvastoin järkeni selkenemiseen ja minun heräämiseeni näkemään edelleen tämän maailman menoa, jonka olin piispan surmaamisella luullut jo peräti pysäyttäneeni.

Kuinka kauan lienenkään maannut ensin vedessä, sitten hautaan nostettuna, — ehkäpä satakin vuotta, ehkä enemmän, ehkä vähemmänkin, — vihdoin silmäni aukenivat. Ne eivät tosin auenneet niin kuin ihmissilmät aukenevat aamun valoon, vaan niin kuin nukkuneen ihmisen tajunta voi vähitellen herätä tietoisuuteen yön pimeässä.

Ensin heräsi tietoisuus vain omasta itsestäni. Muistui, miten minä lapsukaisena, tuokkonen

kädessä, kiipeän astuin astuimelta yhä ylemmäs äitiä kohden, joka seisten honkaisten ristikkoportaittemme sillakkeella hymysuin minua odotelee. Tuokkosessa on kypysyä ja pieniä kiviä — eli lehmii ja lampaita, joiden kaikkien pitäisi tulla sinne sillakkeelle, missä minulla on tarhani. Mutta nopeasti en voi tulla, sillä en ole vielä oppinut paksuhonkaisia portaita nousemaan, vaan tuokkonen on erikseen nostettava ylemmälle astuimelle odottamaan ja minun kiiveltävä erikseen, johon kiipeämiseen on toistaiseksi käsiäkin käytettävä.

Äidinsylin kotoinen tuoksu — kaikki muistuu — hänen kätkytlaulunsa, suloinen turvantunne, kaikki. Sitten pitkä lapsuus armaan sisaruslauman keskellä vallattomine kisoineen ja huvisotineen, sitten hurjat metsästyksset, aseharjoitukset veljien seurassa, tappelut vieraan kylän nuorison kanssa, — hurmaava pääsy miesten mukana todellisiin miekan mittelöihin, kostoimiin, viholliskylien ryöstöihin ja tuhoamiseen. Sitten Teljän retki, Kerttu — lieneekö hänkään enää eläjien joukossa — ja vihdoin haastelu kuolleen piispan kanssa, joka on kangistunut rekensä selustalle. Hieno kallo paistaa kuutamossa.

Tämän näyn muisto herätti minut melkein ihan valveille.

Kuollut piispa — se oli kuin elämäni pääte-piste, elämäni saavutettu tarkoitus, tyydytetty kosto vanhojen jumalien puolesta! Mutta mitä merkitsee tämä, että minä, vaikka kuollut, yhä edelleen ajattelen? Odotanko vielä jotakin tapahtuvaksi? Jos minkään yleensä pitäisi olla päättynyt, niin varmasti ainakin elämäni. Mutta minä ajattelen ja olen ja muistelen menneitä ja oma elämäni on edessäni selvempänä kuin milloinkaan ennen. Ilmeisesti odottelen, milloin ne ikuiset liekit alkavat, joilla piispan jumala minua uhkasi ja joita muutkin ihmiset yhdestä suusta ennustivat minulle elämäni iankaikkiseksi jatkoksi.

Odotus oli kuitenkin sietämättömän pitkä, ja satoja, tuhansia kertoja minä ehdin muistella elämäni mennyttä juoksua, pienimpiä erikoisuuksia myöten, kunnes aina tulin tuohon sen suureen pääasiaan ja loppupontteen, piispan-surmaan, joka siten yhä uudelleen tarjoutui arvioitavakseni.

Enhän minä kuitenkaan osannut tuon tekoni arviointia mitenkään muuttaa, vaan läpikäytyäni elämäni erikoisuudet tuhannennen kerran

9 a — *Järnefelt*, Lalli

se pysyi samana kuin ensimmäistä kertaa arvo-
tellessani: teko oli mielestäni sekä välttämätön
että miehisen arvoni mukainen.

Tosin minua olisi voitu syyttää epämiehek-
kääksi, koska olin tappanut aseettoman vastus-
tajan, mutta tässä on otettava huomioon, että
aseettomuus kuului piispan taikatemppuihin.
Piispa oli saarnannut kaikkea väkivaltaa vas-
taan ja uskotellut kansalle, että hänen jumalansa
itse suojelee niitä, jotka eivät miekkaan tartu.
Niin oli tapahtunut, että useat minunkin mie-
histäni, jotka olivat koettaneet paljastetuin mie-
koin hänen kimppuunsa hyökätä, viime het-
kessä olivat alkaneet vapista ja pudottaneet
aseen kädestään sekä polvillensa langeten suu-
delleet piispan tarjoamaa ristiä. Näin oli piispa
saanut pitää loitsukykynsä ja tuon taikalakin
päässään, ja pian olisi koko kansa antautunut
hänelle. Mutta minä ymmärsin, että syynä
hänen menestykseensä oli meidän miestemme
rohkeuden puute, ja tiesin, että vanhat juma-
lamme vain odottivat semmoisen pelottoman
ihmisen ilmestymistä, joka olisi hänen taika-
piirinsä murtanut.

Sillä jos ihminen jättäisi kaiken maailman-
menon vain jumalien haltuun, eikö hiljainen

aamutuulikin saisi aikaan enemmän kuin he? Joka puhaltelee aholla ja hiljenee ja raukee olemattomaksi? Eikö kaikki meno pysähtyisi, elleivät he olisi antaneet ihmiselle kykyä tehdä heidän tahtoansa, käyttää väkivaltaa, ampua jousin, torjua keihäin, iskeä miekoin? Vai miksi on miehen käsi voimakas ja mieli rajua?

Ja niinpä nyt herättyäni jälleen tietoisuuteen minut valtasi vastustamaton halu saada edes vilaukselta nähdä, millaiseksi maailma oli elämäni jälkeen muodostunut, kun olin jumalien tieltä raivannut heidän mahtavimman vastustajansa.

Jos taas — ja siitä varjeltoon vakainen luoja — asiat olisivat menneet vastoin uskoani, ja heimoni miehineen ja liittolaisineen sittenkin jonkun uuden läntisen retken vaikutuksesta antautunut ristinuskon armoille, no niin, sitenhän oli minun kai astuttava ikuisen tulen liekkeihin. Mutta nähdä minun täytyi. Tämä loppumaton tietämättömyys se oli kaikkia heidän helvettejäänkin pahempi. Ehkä sen oli tarkoituskin olla vain jonakin helvetin esipor- taana ennen polttavain lieskain kirvelyä. Tietysti minä jo olin uuden jumalan valtapiirissä, koska yhä elin ja ajattelin, vaikka olin ruumiilli-

sesti kuollut. Ja jos tarkoitus oli vain lepuuttaa minua hiukan ennen iankaikkisen polttamisen hirmua, niin sepä armonosoitus se minua kovin kismittikin. Ikäänkuin minussa ei olisi ollut miestä vastaamaan teoistani!

Voimakkaalla tempaisulla minä riuhtaisin silmiäni edestä kaiken, mikä esti minua näkemästä eteeni. Sitten panin polvet alleni, sovittauduin kyykkysilleni ja selkäni sanomattomalla voimalla kohotin haudasta kaiken sen soran, mikä oli minua painanut. Multa vierähti takaisin kuoppaan, mutta kiven, joka oli painimekseni pantu, näin vierivän kunnaalta alamäkeen. Olin noussut haudan pimeydestä uuteen valoon.

Olenpa koko lailla ymmällä, kun minun nyt pitäisi ihmiskielin kertoa kaikki näkemäni tässä uudenlaatuisessa pimeydetttömissä valossa. Sillä näkeminen täällä ei ollut samaa kuin näkeminen siellä ihmislasten parissa. Se oli niin erilaista, että mitkään sanat eivät voisi tehdä sitä eläville ihmisille ymmärrettäväksi.

Siellähän ihminen näkee vain, mitä hänen eteensä sattuu: metsiä, puroja, hirviä, ohikulkijoita, ystäviä, vihollisia, — mutta täällä hän joka hetki näkee vain mitä itse haluaa katsella; se kaikki tulee hänen eteensä.

Siellä voi vain arvaten aavistella toisen ihmisen ajatuksia, mutta täällä suoraan näkee hänen aikomuksensa ja kaiken, mikä hänen aivojansa askarruttaa. Siellä näkee vain ulkoapäin, täällä sekä ulkoa- että sisältäpäin, kuinka vain kulloinkin tahtoo.

Siellä saattoi olla ihmisten näkyvissä, saattoi huudahtaa hei-hei, niin toinen vilkaisi kohti, tai vaikkapa kivensiruksen heittämällä ilmaista toiselle olemassaolonsa. Mutta täällä ei voi mitenkään näkyä toiselle eikä vähimmälläkään merkinannolla ilmaista olemistansa. Niinkuin pässi toinen silmät muljona puskee eteenpäin, saattaa tulla mitään näkemättä aivan kohti, sipaustakaan tuntematta, jopa mennä aivan läpitsesikin, etkä sinä voi millään mahdollilla antaa hänelle aavistusta siitä, mitä on tapahtunut.

Entä liekit?

Täytyy kohta sanoa, ettei niistä ollut tietoaakaan.

Kaikki jutut minun muka hirmuisista kärsimyksistäni kuolemani jälkeen ovat tuulesta temmattuja tarinoita ihmisten peloittamiseksi ja varoittamiseksi piispoja tappamasta ja muusta pappien vastustamisesta. Pelkkää mielikuvi- tusta.

LISÄYS

Tähän päättyi varsinainen kertomus Lallista, sillä äkillinen sairastuminen teki isälleni mahdolltomaksi jatkaa työtään.

Minulle hän usein mainitsi siitä, kuinka pahoillaan hän oli, kun ei ollut ehtinyt lopettaa kertomustaan. Ja kerran hän lausui siitä seuraavasti: »Kyllä tästä jo joutaisin kuollakin, eipä minulla juuri enää paljon sanottavaa olisi, paitsi se Lallin toinen osa, se olisi ollut tärkeä.» Ja usein hän, huolimatta vaikeasta tilastaan, yritteli jatkaa kirjoittamistaan, mutta siihen eivät hänen voimansa riittäneet. Aavistaen sitten, ettei hänellä enää tulisi olemaan voimia päättää teostaan, hän kertoi sen minulle, pyytäen minua sen kirjoittamaan.

Kun sitten ajattelin, että minun olisi ryhdyttävä tekemään selkoa kaikesta siitä, mitä hän minulle kertoi, järjestyksessä koettaa ottaa esiin kaikki ne kohdat, joita hän kertoessaan minulle kuvaili, muodostaakseni niistä lukijalle ymmärrettävän johdonmukaisen jatkon Lallin ensim-

mäiselle osalle, tuntui se minusta voittamattoman vaikealta. Lisäksi vielä tiesin, että isälleni hänen heikossa tilassaan oli mahdotonta kertoa johdonmukaisesti. Niinpä hän tuli kertoneeksi vain ne kohdat, jotka kulloinkin hänen mielikuviuksessaan esiintyivät, sekä kertomuksen pääkohdat tai oikeammin sen loppuosan, jota hän piti tärkeänä.

Kuinka suuri nautinto olisikaan ollut voida syventyä hänen mielikuviukseensa ja yhdistää häneltä kuulemansa kuvaukset johdonmukaiseksi kertomukseksi. Mutta aloitettuani tämän työn selveni minulle piankin sen mahdottomuus. Huomasin erkanevani hänen mielikuviuksensa suunnasta, eksyen omille poluilleni. Ja niin oli minun pakko jättää tämä yritys sikseen.

Isäni omat sanat pelastivat minut vaikeasta asemastani. Laadittuani jo lyhyen ja kylmän selostuksen Lallin vaiheista, aikomatta enää puuttua asiaan, muistuiivat ne mieleeni.

Kun isäni pyysi minua kirjoittamaan kirjansa toisen osan ja minä kauhistuen sanoin sen olevan mahdotonta, vastasi hän minulle: »Kirjoita niinkuin kirjoittaisit pojalleesi.»

Ja todellakin, mikä onkaan helpompaa kuin kirjoittaa rakastamallensa olennolle, jonka jo

edeltäpäin tietää antavan anteeksi kaikki puutteet ja vaillinaisuudet, sellaista mitä toinen rakastettu olento on kertonut. Ja niinpä siis ryhdyin uudelleen kirjoittamaan, mitä olin isältäni kuulut.

Tietämättömäksi täytyy meille jäädä, miten Lalli siitä uudenlaatuisesta pimeydettomästä valosta, missä oli, joutui jälleen vaeltamaan tänne ihmisten pariin. Mutta hänen ensimmäiset vaiheensa täällä selviävät meille seuraavasta kappaleesta, jonka saatoin vielä kirjoittaa isäni oman sanelun mukaan:

»Lalli vaelteli sitten maita mantereita turhaan etsien kaikkea sitä, mikä olisi hänelle todistanut omaisrakkauden oikeuden, sillä ei hän voinut käsittää, että ihminen olisi pantu tähän maailmaan jotakin muuta varten kuin omaisiaan rakastamaan ja puolustamaan.

Turhaan hän haki Kerttuansa, sanottiin hänen kuolleen 93 vuoden ikäisenä. Turhaan hän vaelsi myös veljiensä ja sisartensa entisissä kodeissa. Kaikki niissä oli muuttunut toiseksi, heimot vaihtuneet; he elivät juuri niinkuin ennen olivat eläneet Lallin pohjolaiset viholliset.

Omaa taloansa hän myöskin kävi katsomassa; siellä oli Kertun jätteinä pappisseminaari, täynnä

valkoisia miehiä, jotka hurskastelivat uusissa oloissa. Kerttu itse kuului joutuneen hurskasten naisten pariin meren rannalla olevaan luostariin.

Lalli näki joka paikassa, mistä hän tähystelikin, aina uuden kirkon, mutta sama ikävä häntä aina vain kalvoi, kun hän ei voinut kenenkään kanssa joutua suhteisiin, ilmoittaa itseänsä yhdellekään elävälle olennolle. Hän näki kyllä, kuinka kaikki oli muodostunut, mutta eihän hän voinut ottaa osaa siihen.»

Isäni kuvaili minulle, miten Lalli kaikkialla näki kirkkojen tekemän rauhan, mutta ei mistään löytänyt omaa rauhaansa. Kuinka hän rauhattomana vaelteli sinne tänne tietämättä, minne mennä. Kuinka sitten vuosien kuluessa olot muuttuivat, riitaisuudet ja sisälliset sodat alkoivat, isät nousivat poikiaan ja veljet veljiä vastaan, ja mennyttä oli se rauha, jonka kirkot olivat saaneet aikaan.

Mutta eihän Lalli enää tästäkään näkemästään kirkkojen tappiosta voinut iloita, sillä ymmärsihän hän entisten olojen uudistumisen enää mahdolltomaksi. Ja niin hän yhä yksinäisenä ja masentuneena tässä alituisessa riitojen sekamelskassa rauhaa mistään löytämättä lähti mui-

hin valtakuntiin ja tuli näin vihdoin Venäjän maalle.

Tästä Lallin tulosta Venäjälle olen löytänyt isäni paperien joukosta seuraavan lyhyen kuvauksen:

»Venäjän valtakunnan entistä pääkaupunkia Pietaria välittömästi lähestyvä Inkerin maakunnan itäinen kolkka oli metsikköineen, pelto-tilkkuineen, nurmineen, asumuksineen — eräänä ikävänä yönä loka- ja marraskuun vaiheilla — jo niin sakean hämärän peitossa, ettei kylästä käsin voinut mitään esineitä värinsä puolesta toisistaan erottaa, vaan näytti kaikki peittyneen samanlaiseen, tummanruskean ja vihreätuntuisen yön pimeään. Ja vain siellä, missä muita korkeampilatvainen petäjä, jokin yksinäinen kai-vonvipu tai savupiippu ylettyi ylemmäs, näkyivät ne Pietarin yli auennutta taivaanrantaa vastaan, joka oli pilvetön, vieläpä roikutti valossaan joitakin heikosti tuikkivia ja helposti sammuvia tähtösiä. Etäisempi itäinen taivas oli mustan pilven peitossa, sieltäpäin ei ainoatakaan valoa tuikkanut, sillä kaupungin uusi val-lankumouksellinen komendantti oli antanut asukkaille ankaran sotakäskyn olla virittämättä pienintäkään valontuiketta kaupungin keskustassa

ja siten osoittaa vallankumouksen vihollisille tietä sen katusokkeloihin.

Mutta läpipääsemättömimmän pimeyden ja äänettömyyden alla olivat kuitenkin nuo Inkerin kyläkunnat, jotka lähestyivät Pietaria läntiseltä puolelta pilkkoisten pimeyksien varjoista. Ei pienintäkään tulitikun tuikahdusta, ei vähintäkään risahdusta kuulunut kylien pimeyksistä.»

Sitten kuvailee isäni sitä ympäristöä, mihin Lalli Venäjällä joutui; kuvailee, kuinka hän tuli suureen ja komeaan herraskartanoon, joka oli täynnä loisteliaasti ja omavaltaisesti eläviä ylhäissukuisia asukkaita, ja kuinka hän siellä tapasi kreivi Dickin, suuren kartanon omistajan itsensä.

Nyt tullaan kertomuksen loppuosaan, siihen, joka oli hänen sydäntään lähinnä. Minua kädestä pidellen ja lujasti puristaen hän koetti ja koetti saada minut ymmärtämään asian tärkeyttä.

Hän selitti minulle, kuinka tämän komean maatilan omistaja, kreivi Dick, ei välittänyt sen loistosta eikä mukavuuksista, vaan kuinka hän sen sijaan rakasti juuri tuon kaiken vastakohtaa, hiljaista ja yksinkertaista elämää, niin että hän esimerkiksi ei tahtonut antaa kenenkään palvella itseään, vaan teki itse keskellä moni-

lukuista palvelijajoukkoa kaikki jokapäiväisimmätkin askareet.

Mielenliikutuksesta vapisevin äänin jatkoi hän kertomustaan siitä, miten kreivi Dickille oli avautunut uusi suuri elämänymmärrys. Hän ymmärsi, että ihmisillä oli kaikilla sama Jumala, ei heimo-jumala, ei kirkon Jumala, vaan rakkauden ja omantunnon Jumala, joka puhui ihmisille heidän omantuntonsa kautta ja jonka ääntä yksin oli toteltava ja seurattava. Ja koska Jumala siis oli kaikkien ihmisten yhteinen, niin olivat kaikki ihmiset erotuksetta veljiä keskenään. Omantunto kehoitti ihmisiä aina rakkauteen, kielsi kaikki sodat ja tappelut, kielsi vastustamasta pahaa pahalla, vaan anteeksiannolla ja rakkauksella, kehoitti olemaan koskaan edes vihastumatta veljelleen, vaan rakastamaan häntä kuin itseänsä.

Koska kreivi Dick tämän oli ymmärtänyt, ei hän mitään niin hartaasti olisi toivonut kuin saada elää niin yksinkertaisissa ja vaatimattomissa oloissa kuin mahdollista, jotta hän ei eläen yltäkylläisyydessä köyhyyden ympäröimänä tulisi tehneeksi vääryyttä veljilleen.

Mutta he ihmettelevät, — tietysti ihmettelevät, miksi hän ollenkaan eli maatilallaan, miksi ei

hän jakanut omaisuuttaan ja lähtenyt sieltä yksinkertaisempaan ympäristöön? — puhui isäni.

Ja sitten tuli kertomus kreivi Dickin elämän koettelemuksesta, hänen vaimostaan, joka ei tätä miehensä uutta elämänymmärrystä käsittänyt, ja puhumattakaan siitä, että olisi suostunut miehensä toivomaan vaatimattomaan elämään, päinvastoin halusi suurentaa omaisuuttaan eikä välttänyt mitään keinoja taatakseen perheelleen ja itselleen vastaisuudenkin varalle saman loiston ja mukavuuden sekä koettaessaan pakottaa kreivi Dickinkin siihen.

Järkytettynä kuvaili hän niitä kärsimyksiä, joita kreivi Dickin oli koettava maailman vaatimusten ja omantunnon vaatimusten ristiriidassa. Kuinka kreivi Dickille oli mahdotonta muodostaa elämä vaimonsa kanssa hänen elämänymmärrykselleen sopivaan muotoon, mutta kuinka hän ei uskaltanut ottaa ratkaisevaa askelta kotoaan poistuakseen, ennenkuin oli aivan varma sen oikeudesta. Kuinka sitten yhä kärjistyi se tilanne, joka vaati häntä ratkaisemaan nykyisen elämänsä muodon ja omantunnon vaatimuksen välillä, tuottaen hänelle yhä suurempia kärsimyksiä. Kuinka hänen talonsa oli aina täynnä vieraita, ystäviä ja uteliaita, niitä, jotka jo ym-

märsivät ja ottivat osaa hänen elämänymmärykseensä, ja niitä, jotka vasta sitä hakivat. Ja kaikki he ympäröivät hänet ehdotuksillaan ja neuvoillaan. Mutta kreivi Dick tiesi, että ainoastaan hän yksin saattoi ratkaista tämän vaikean kysymyksen. Sillä vaikka omatunto olikin sama kaikilla ihmisillä, niin olivat ne tilanteet, joissa sen oli kullekin puhuttava, erilaiset, eikä siis kukaan voinut olla toisen omanatuntona.

Lopulta kuitenkin voitti omantunnon ääni. — Kreivi Dick lähti kotoaan, tällä teollaan tunnustuen veljesrakkauden vieraisiin.

Ja uuden uskon esitaistelijana hän pian tämän päätetyn elämänsä tehtävän jälkeen kuoli. —

Mutta sitten palasi isäni kertomuksensa sankariin, Lalliin. Ja voimakkaimpana kaikista hänen kuvauksistaan painui mieleeni ikuisena ja valoisana muistona se kuva, kuinka Lalli kirkkaana ja hiljaisena syksyaamuna seisoo tien viereisellä kunnaalla ja katselee häntä lähestyvää, loppumatonta hautajaissaattoa, joka niin kuin liikkuva musta nauha kiertää aurinkoisia peltoja ja metsäpolkuja ja etenee hitaasti hänen ohitsensa aamun huurteiseen metsään. — Mutta Lalli ei näe, vaikka kuinka tähystelisi, yhtäkään kirkon miestä heidän joukossaan. — Silloin hän

ymmärtää, että ihmiskunnalle on avautumassa uusi yhteinen usko, omantunnon usko.

Ja minä tunsin, kuinka helvetin portit Lallin takana sulkeutuivat ja hänen eteensä avautui tie elämään.

Maija Boldemann.

ARVID JÄRNEFELTIN teokset

kuuluvat kirjallisuutemme
parhaimpiin ja syvällisimpiin.

Kirjakaupoissa saatavina seuraavat:

- Isänmaa.** Romaani kansallisen herätyksen ajoilta. (25:—, sid. 40:—.)
- Helena.** Nuoren naisen kehitysromaani vuosisadan vaiheesta. (35:—, sid. 50:—.)
- Maaemon lapsia.** Yhteiskunnallinen romaani. **Elämän meri.** Novelleja. **Hiljaisuudessa.** Mietteitä. **Velvollisuus.** Yhteiskunnallinen näytelmä. (1 niteessä 30:—, sid. 45:—.)
- Tiitus.** Maailmanhistoriallinen näytelmä. **Kuolema.** Aatedraama. (1 niteessä 25:—, sid. 40:—.)
- Nuoruuden muistelmia.** »Hilja Kahilan» nimellä julkaistu romaani. (12:—.)
- Sointula.** Yhteiskunnallinen näytelmä. (10:—.)
-

- Greta ja hänen Herransa.** Uuden voimakkaan luomiskauden alkanut romaani. (35:—, sid. 50:—.) Sama ruotsiksi. (45:—.)
- Huligaani.** Novelleja. (30:—, sid. 40:—.)
- Minun Marttani.** Psykologinen romaani. (30:—, sid. 40:—.)
- Vanhempieni romaani.** Mitä viehättävin muistelmateos. (3 osana, yht. 135:—, sid. 165:—, loistoasussa 225:—.)

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ.

Hinta 35 mk., sid. 45 mk.